

EESTI KOMITEE TEATED NR 14

TÄIENDUSKOOLIDE
TÖÖPÕLLULT

IV

Stokholm 1964

EESTI KOMITEE KOOLITOIMKOND

DROTTNINGGATAN 85¹ - STOCKHOLM C

EESTI KOMITEE TEATED NR 14

TÄIENDUSKOOLIDE TÖÖPÕLLULT

IV

Eesti täienduskoolide
eesti keele, laulmise, maateaduse ja ajaloo
õppekavad ühes seletuskirjadega.

Stokholm 1964

EESTI KOMITEE KOOLITOIMKOND

DROTTNINGGATAN 85' - STOCKHOLM C

TALENDUSKOLIDE
TOPOFÜLL

EESTI
RAHVUSRAAMATUKOGU

S A A T E K S

Täienduskooli uute õppekavade küsimus on juba pikemat aega päevakorral seisnud. Kui Eesti Komitee Koolitoimikond alustas 1960.a. suvel täienduskooliõpetajate ja noortejuhtide ühiste õppepäevade korraldamist, siis üheks olulisemaks päevakorrapunktiks oli nim. õppepäevade kavas õp. Zeino Prülleri põhjalik ettekanne "Täienduskooli õppekavade", mis esitaks sisaldas tuhandevahele võetud seitsmeaastaste teotlusist täienduskooli õppekavade koostamise alal ja teiseks pikema seletuse täienduskooli õppesüsteemi ja eesmärgi kohta üldiselt ja üksikute õppeainete kohta eraldi. S i s u k o r d

	Sellele platvõetud eesjuhatusele õppekavade koostamise seadistamiseks järgnes Stockholmis jaan. kuul 1962 k. peetud õppepäevadele, kus õppekavade koostamise alal ja teiseks pikema seletuse täienduskooli õppesüsteemi ja eesmärgi kohta üldiselt ja üksikute õppeainete kohta eraldi.	lhk
1.	Saateks. Herman Rajamaa	2
2.	Täienduskoolide eesti keele õppekava	4
3.	Seletuskiri täienduskoolide eesti keele õppekava juurde	7
4.	Laulmisõpetuse õppekava eesti täienduskoolidele ja noorteorganisatsioonidele.	20
5.	Seletuskiri laulmisõpetuse õppekava juurde	20
6.	Eesti maateaduse õppekava täienduskoolidele ja noorteorganisatsioonidele	34
7.	Seletuskiri eesti maateaduse õppekava juurde	35
8.	Eesti ajaloo õppekava täienduskoolidele ja noorteorganisatsioonidele	39
9.	Seletuskiri eesti ajaloo õppekava juurde.	40
10.	Seletuskiri Rootsi kooliuuenduse üldpedagoogiliste põhimõtete kohta. Robert Nugin	43

K.a. septembrikuul lõpul kogunesid õpetajad ja noortejuhid Stockholmis ühistele õppepäevadele - seekord juba viienda - , kus oli üheks päevakorrapunktiks täienduskooli uute õppekavade lõplik läbi vaatamine ja heakskiitmine. Nii toimiski. Pärastvald nim. õppepäevade seisukohtade otsustas Eesti Komitee Koolitoimikond koostada uued õppekavad kasutamiseks täienduskoolides Rootsis ja avaldada need ühes laiendatud seletuskirjadega, misa arvatakse ka kokkuvõtte õp. R. Nugina ettekandest.

S A A T E K S

Täienduskooli uute õppekavade küsimus on juba pikemat aega päevakorral seisnud. Kui Eesti Komitee Koolitoimkond alustas 1960.a. suvel täienduskooliõpetajate ja noortejuhtide ühiste õppepäevade korraldamist, siis üheks olulisemaks päevakorrapunktiks oli nim. õppepäevade kavas õp. Heino Prülleri põhjalik ettekanne "Täienduskooli õppekavadest", mis esiteks sisaldas tühjendava ülevaate seniseist taotlusist täienduskooli õppekavade koostamise alal ja teiseks pikema selgituse täienduskooli ülesande ja eesmärgi kohta üldiselt ja üksikute õppeainete kohta eraldi.

Sellele ulatuslikule sissejuhatusele õppekavade küsimuse selgitamiseks järgnes Stockholmis jaan. algul 1962 korraldatud õppepäevadel juba üksikute õppeainete sisu ja ulatuse sõelumine. Viis tegelikku täienduskooliõpetajat (Kaarel Kallak, Jaan Kask, Helga Kerstell, Arved Randes ja Liidia Varul) püüdsid seal vastust leida küsimustele, mida ja kuipalju eesti keelest, eesti maateadusest ja ajaloo ja eesti lauludest täienduskooli kavasse võtta või võtmata jätta ja kuidas täienduskooli õppetöös paremaid tulemusi saavutada. Need on ju küsimused, mis vaevavad kõiki täienduskooliõpetajaid üle maailma.

"Täienduskoolide tööpõllult" viis kokkuvõtted õpetajate ja noortejuhtide päevadel esitatud ettekandeist kõigile täienduskooliõpetajaile ja noortejuhtidele üle maailma, sest täienduskooli uute õppekavade küsimus oli aktuaalne ka mujal. See ilmnes mais 1962 New Yorgis korraldatud Täienduskoolide Päevadel, kus heaks kiideti järgmine resolutsioon: "Täienduskoolide Päevad U S A-s leiavad, et on vaja välja töötada täienduskoolide tüübile vastavad õppekavad ja nende alusel koostada sellele koolitüübile vastavad õpikud". Aeg oli täienduskooli uute õppekavade koostamiseks küpseks saanud.

Memi rahvaülikoolis juuni algul 1963 korraldatud õpetajate ja noortejuhtide õppepäevade kavas olidki eesti keele, eesti laulmisõpetuse ja maateaduse ja ajaloo uute õppekavade ettepanekud ühes täiendavate seletustega. Pärast elavaid läbirääkimisi otsustati esitatud ettepanekud ühes esialgsete seletuskirjadega kõigile täienduskooliõpetajaile ja noortejuhtidele üle maailma kättesaadavaks teha ühes palvega, nende kohta oma seisukohti ja arvamusi avaldada. See Memi õppepäevadest osavõtnute soov täitus "Täienduskoolide tööpõllult" III kaudu, kus avaldati kõik ettepanekud ühes esialgsete seletuskirjadega. Ka palve seisukohtade ja arvamuste avaldamise kohta ei jäänud tähele panemata.

K.a. septembrikuu lõpul kogunesid õpetajad ja noortejuhid Stockholmi ühistele õppepäevadele - seekord juba viiendaile -, kus oli üheks päevakavapunktiks täienduskooli uute õppekavade lõplik läbivaatamine ja heakskiitmine. Nii toimuski. Vastavalt nim. õppepäevade seisukohale otsustas Eesti Komitee Koolitoimkond kehtestada uued õppekavad kasutamiseks täienduskoolides Rootsis ja avaldada need ühes laiendatud seletuskirjadega, kaasa arvatud ka kokkuvõtte õp. R.Nugina ettekandest,

mis Rootsi kooliuueenduse püüdluste selgitamise taustal moodustab iseseisva seletuskirja mitmete üldpedagoogiliste küsimuste kohta.

Jääb soovida, et ka teiste maade eesti koolitoimkonnad või haridusosakonnad avaldaksid oma seisukohad uute õppekavade kohta.

Uued õppekavad on valminud. Aastaid kestnud pingeline töö on lõpule jõudnud. Sel puhul on allakirjutanu meeldivaks kohustuseks südamest tänada kõiki, kes ligidalt ja suurte kauguste tagant on uute õppekavade valmimiseks nõu ja jõuga kaasa aidanud. Suurima vaeva nägijad olid õppekavade kaaskoostajad, õpetajad Arved Randes ja Aadu Kajassaar. Südamlikku tänu pälvib ka Eesti Komitee juhatus ja Koolitoimkond, kes õppepäevade korraldamisega 1960.a. alates on loonud vajaliku foorumi õppekavade ja nendega seoses olevate küsimuste kõigekülgeks arutamiseks ja "Täienduskoolide tööpõllult" väljaandmisega on kõigile õpetajaile ja noortajuhtidele üle maailma kättesaadavaks teinud õppepäevadel esitatud ettekannete kokkuvõtted ja ka uued õppekavad ühes seletuskirjadega.

Õppekavad on küll valmis, aga meid ootab ees mitte vähem pingeline töö - vastavalt uutele õppekavadele ja muutunud olukorrale uute õpikute koostamine ja väljaandmine.

Herman Rajamaa

3. Vanem aste.

TÄIENDUSKOOLIDELEESTI KEELE ÕPPEKAVA.

A. Noorem aste.

Eesti keele lugemis- ja kirjutamisoskuse omandamine. Nim. oskuse omandamisega ühenduses hääldamis-, silma- ja käe harjutusi. Lühikeste lugemispalade lugemine ja nende sisu väljendamine suuliselt ja kujutavalt: jutustamine ja joonistamine. Eesti keele sõnavara süstemaatiline suurendamine ja süvendamine. Omandatud sõnavara praktiline kasutamine. Eesti keele häälikute ja sõnade õige hääldamise harjutamine.

Lugemis-, arutlus- ja jutustamisaineks on lookesed laste maailmast, jutustused lapse kodu igapäevasest elust, laste- ja kodumuinasjutud, lookesed ja muinasjutud loomadest, lastelaulud ja -mängud, lühikesi lapsepäraseid luuletusi ja mõistatusi. Koduloolise sisuga piltide vaatlemine ja neil esinevate esemete ja tegevuste eestikeelsete nimetuste selgitamine.

Keeleharjutusi eestilise keeletunde arendamiseks vaatlemisel, jutustamisel, lugemisel, hääldamisel ja kirjutamisel. Keeleharjutuste aineks on: eesti keele tähestik, suur algustäht, täis- ja kaashäälik, lühike ja pikk häälik ja selle märkimine kirjas, k, t, p sõna algul, kahekordne täht ühesilbiliste sõnade lõpul; lühilause, koma sõna kordumisel ja sõnade et, sest, kui, kuid, siis eeslause keskel; asukohamaa keele kirjaviisist ja hääldamisest tingitud erinevuste vaatlemine, võrdlemine ja selgitamine seoses lugemisega ja keeleharjutustega. Tundmatute sõnade tähenduse selgitamine seoses lugemisega, kõnelemisega ja keeleharjutustega.

Lapsepärase, sisult seotud lühilausete kirjutamine, mis on enne lugemisel, arutlemisel ja jutustamisel läbi töötatud, millede esinevaid sõnu on õpilased kuulnud ja ise hääldanud ja millede kirjakuju on nad näinud. Lapse oma käekirja lugemine.

B. Vanem aste.

Kõne- ja jutustamisharjutusi seoses koduloolise ainega ja lugemispaladega, piltide ja maakaartide käsitlemisega. Kõneoskuse ravi.

Lugemis- ja arutlusaineks on jutustusi ja lookesi Eesti

minevikust ja meie rahva igapäevasest elust, vanade inimeste mälestusi möödunud aegade elust Eestis; rahvamuinasjutte; meie kodumaa kangelaslugusid; ilusamaid lastekohaseid rahvalaule; lastepärast lüürikat; lastenäidendeid; lastekohaseid ja lapsi huvitavaid kirjeldusi; kirjandusliku väärtusega reaallainelisi proosapalasisid ja pilte meie kodumaa loodusest, maateadusest, ajaloost ja hõimurahvaist, reisikirjeldusi kodumaalt; lugusid "Kalevipojast"; lühikesi ülevaateid mõnede eesti kirjanike elust ja loomingust.

a. Eestilise keeletunde arendamise jätkamine kõneluste, lugemise, hääldamisharjutuste ja keeleliste harjutuste abil. Harjutusaineks on noorema astme eesti keele õppekava olulisemate peatükkide kordamine nagu: lühike ja pikk häälik ja selle märkimine kirjas, kaksiktäishääliku õige hääldamine ja märkimine kirjas, ühe- ja kahekordne täht ühesilbiliste sõnade lõpul; k, t, ja p käälikute s ja h kõrval; b, d ja g s-tähe ees; käänamise algeid: nimetav, omastav, osastav, sisseütlev, kaasaütlev ja ilmaütlev kääne lauses; -d mitmuse nimetavas; -d ja -t osastava, -sse sisseütleva, -ga kaasaütleva, -ta ilmaütleva lõpul; pöörd sõna muuteid lauseis; eriti kindla kõneviisi oleviku ja mineviku pöördedeid; b, -d ja -te pöörd sõna lõpul; jutustav, küsi- ja hüüdlause; koma sõnade kes, mis, kus, kuidas, aga, vaid, nii et, sest et, seepärast et ees lause keskel.

b. Lühikese, pika ja ülipika hääliku, peamiselt b, p, pp, d, t, tt, g, k ja kk õige hääldamine ja märkimine kirjas; ülevaatlik tutvumine kõigi käänetega ja nende kasutamine lauses; pöörd sõna pöördeliste muudete vaatluste jätkamine ja kindla, tingiva ja käskiva kõneviisi muudete kasutamine lauses; t ja d s- ja k-tähe ees pöörd sõnus; tegelik tutvumine tegija- ja teonimega; tegijanime lõpp -ja ja i selle ees; tutvumine nõrga ja tugeva astmega sõnatüüpides: jõgi, kapp, lugema, õppima, kukkuma, jätkama, õnnelik, hakk, jõgi, leib, jälg, sõda, käsi, uus, kusjuures tuleb eriti vaatlusele võtta pp-p, p-b, tt-t, t-d, kk-k, k-g, b-v, g-i, d-i; b, d, g, s kadu; i asendamine e-ga, u-o-ga, ü-ö-ga; liide -ki ja -gi; liitsõna.

Asukohamaa keeles esinevate õigekirjutuslike erinevuste vaatlemine ja arutlemine seoses lugemisega ja keeleherjutustega.

Tähendusõpetuse jätkamine. Kõnes ja kirjandeis esinevate vigade ja puuduste süstemaatiline ja järjekindel ravi.

Lühikeste mõtteavalduste üleskirjutamine üksi ja kollektiivselt piltide, mälestuste ja elamuste põhjal. Loetud, arutletud ja keelelt vaadeldud teksti kirjutamine, seoses mingi keelelise ülesandega. Lühikeste proosapalade kirjalik ümberjutustamine. Lihtsamad kirjad. Oma ja kaasõpilaste käekirja lugemine.

C. Laiendatud kava.

Kõne-, arutlus- ja jutustamisharjutusi ühenduses lugemispaladega, koduse lektüüri ja kirjanditega. Noorte arenguastmele ja nende mõtte- ja huvimaailmale vastavaid noorsookirjanduslikke ja ilukirjanduslikke töid ja katkendeid sidumata ja seotud kõnes; lugusid "Kalevipojast"; rahvalaule; pilte ja lugusid meie kodumaa loodusest, maateadusest, ajaloo, Vabadussõjast ja iseseisvuse ajast; pilte ja ülevaateid meie kirjanduse elust ja loominguist ning meie suurmeeste elutööst.

Ilukirjandusliku teose keele vaatlemine.

Keeleliste vaatluste ja keeleõpetuse kursuse jätkamine ja süvendamine. Aineks on: tähestik, liht-, liit-, täis-, kaas-, lühike, pikk ja ülipikk häälik ning kolm vältet; ülipikk kaashäälik konsonantühendeis; nõrk ja tugev aste; suur, väike, ühe- ja kahekordne täht; võõrhäälikute (f, š, z ja ž) märkimine kirjas; ülevaade h-ga ja h-ta algavaist sõnust; rõhk; peenendus; käändsõna liigid; käänamise ja pööramise jätkamine; sõnatüüpide: mõte, ratas, aken, võti, hüppama, algama, õmblema, mõtlema muutmine ühenduses astmevahelduse selgitamisega; eriliselt vaatluse alla võtta: -t ja d ainsuse osastava lõpul, -te ja -de mitmuse omastavas ja -de mitmuse käändeis; -id ja -sid-lõpuline ning lühike mitmuse osastav; i-mitmuse lihtsamad juhud; -da ja -ta da-tegevusnimes; -ge, -ga, -ke ja -ku käskiva kõneviisi pöördeis; käänamine ja pööramine tüüpsõnade põhjal; tegijanime lõpp -ja ja -i selle ees; tuletusliiteid: -tu, -line ja -lik; pöörd sõna tuletusliiteid: -ta, -ne ja -ele; sõnade kokku- ja lahkukirjutamine; liitmissõnade, -arv sõnade ja pöörd sõnade lihtsamad juhud; laen- ja võõrsõnu; lauseliikmed: alus, öeldis, omadussõnaline täiend, täis- ja osasihitis, aja- ja kohamäärus, teised lauseliikmed ilma liigi-

tüsteta; üte; laiendamata ja laiendatud lihtlause; liitlause; pea- ja kõrvallause; jutustav, küsi-, hüüd- ja käsklause, otsene ja kaudne kõne; kirjavahemärgid.

Tähendusõpetuse jätkamine. Õigekirjutusõpetuse kordamine ja lühikesi kokkuvõtteid oskuste süvendamiseks ja täiendamiseks. Õigekeelsus-sõnaraamatu tarvitamine. Kõnes ja kirjan-deis esinevate vigade ja puuduste süstemaatiline ja järjekindel ravi.

Keelelisi harjutusi; iseloomustusi; kirjeldusi; märkmeid raamatute lugemisel; päevik; lihtsamate talituskirjade nagu: kuulutuste, avalduste, tellimuste, ajalehesõnumite, koosolekute kutsete, palvete, saatekirjade, koosolekute protokollide, telegrammide koostamine. Kirjandite ettekanne ja arutus.

SELETUSKIRI TÄIENDUSKOOLIDE EESTI KEELE ÕPPEKAVA JUURDE.

Eesmärk.

Igal õppekaval peab olema oma siht ja eesmärk. Enne meie täienduskoolide eesti keele õppekava eesmärgi selgitamisele asumist vahest on omal kohal siin meenutada eesmärke, mis olid iseseisva Eesti emakeele-õpetusele püstitatud.

1. Kasvat uslik siht. "Emakeele-õpetuse sihiks on arendada lapse kujutus-, mõtlemis-, väljendus- ja tahtevõimet isikliku ning ühiselu nähtuste vaatlusel, üllatada tema tundeelu ja kasvatada temas armastust oma keele ja kirjanduse vastu, et lapses ärkaks tahe jätkata oma haridust vaba lugemise teel ka pärast kooli, panna positiivses suunas liikuma lapse kõlbelised tungid ja jõud ning äratada temas rahvustunnet ja isamaa-armastust, kujundades seega kultuurihuvilist isikut ja ühiskonnale kasulikku liiget ning riigikodanikku".

2. Teadmiste ja oskuste alal on emakeele-õpetuse eesmärgiks: "oma mõtete suuliseks ja kirjalikuks väljendamiseks ja ühiskeeles mõistmiseks tarviliku sõnavara ning keele tundmine; arenemiskohaste ilukirjanduslike teoste tundmine; selge, vigadeta, kaasaelav ja ilmekas lugemine; iseseisev selge kõne- ja kirjaoskus; selgesti loetav, korralik käekiri". ("Algkooli õppekavad", lk. 14).

Kuupalju eelpool-esitatud kasvatuslikust sihist ja emakeele-õpetuse eesmärgist teadmiste ja oskuste alal on meil võimalik üle võtta meie täienduskoolide eesti keele õppekavas? Võimalused selleks siin võõrsil on ju äärmiselt minimaalsed. Kuid meiegi eesti keele õpetuse kasvatuslikuks sihiks on peale lapse iseloomu kasvatamise ja tundeelu üllastamise kasvatada lapses armastust eesti keele ja kirjanduse vastu, et temas tekiks huvi eestikeelse raamatu vastu ja ärkaks tahe

jätkata eestikeelse aja- ja ilukirjanduse lugemist ka pärast eesti kooli lõpetamist ja noorterühmis tegutsemist; panna positiivses suunas liikuma lapse kõlbelised tungid ja jõud ning äratada temas eesti rahvustunnet ja oma vanemate kodumaa armastust, kujundades seega laia silmaringiga kultuurihuvilist isikut ja eesti ühiskonnale võõrsil kasulikku liiget.

Teadmiste ja oskuste alal on eesti keele õpetuse eesmärgiks võõrsil üldjoontes needsamad põhimõtted, mis kehtisid iseseisvas Eestis: oma mõtete eesti keeles suuliseks ja kirjanduslikuks väljendamiseks tarviliku sõnavara tundmine; selge, vigadeta, kaasaelav ja ilmekas lugemine; mõne arenemiskohase noorsooraamatu ja ilukirjandusliku teose tundmine; iseseisev selge kõne- ja kirjaoskus; selgesti loetav, korralik käekiri.

LUEGMISÕPETUS.

Lugemisoskuse õpetamine on raskemaid ülesandeid nii õpetajale (lastevanemaile) kui ka paljudetele lastele. Vanasti kasutati lugemaõpetamisel rohkesti sundust, koguni ihunuhtlust, mis tekitas lastele raskeid kannatusi ja pani pisaraid voolama. Nüüd kasutatakse küll humansemaid abinõusid, kuid raskused esinevad endiselt. Kohe algul olgu kõigi õpetajate (ja ka lastevanemate) tähelepanu juhitud sellele, et lugemisoskuse omandamine ei edene kõigil lastel ühesuguse tempoga. Lugemisvõime areneb igal lapsel erinevalt. Kaugeltki kõik lapsed ei ole kooliea kätte jõudmisel veel lugemisvõimelised. See ei tähenda aga kaugeltki nende andevaesust. Pikaldane lugemisoskuse omandamine võib ka kõrge intelligentsusega lastel esineda. Lugemisprotsess on väga keeruliste psühho-füüsiliste toimingute kogum. Üheks takistavaks teguriks peale paljude muude võib olla näit. vasaku ja parema silma ebäühtlane fikseerimine. Ka sõnapimedus võib takistava tegurina esineda, ja raskendada elementaarsete oskuste omandamist lugemisel ja kirjutamisel. Laps võib õieti tajuda tähtede ja sõnade visuaalset kuju ja tunda nende õiget hääldamist, kuid ta pole võimeline andma neile õiget tähendust, vaatamata sellele, et ta üldine intellektuaalne areng ja intelligentsus on normaalne, mõnikord isegi üle normaalse taseme. Sõnapimedus esineb sagedamini mitte üldisel kujul, vaid osaliselt ja mitmesugusel eri viisil. Ta on tavaliselt seotud teatud liiki tähtede, tähegruppide ja sõnadega. Suuremaid raskusi valmistavad häälikud ja tähed, mis on auditiiivselt või visuaalselt sarnased üksteisele, mida kergesti ära vahetatakse ja ümber paigutatakse. Nii näit. võidakse ära vahetada ja ümber paigutada b ja d, n ja u, k ja g, "klaas" võidakse lugeda nagu "salk", "kraad" nagu "kaart", "tuul" nagu "luud". Võib esineda üksikute tähtede, eriti vokaalide vahelajätmisi. Kuid mitte kõiki raskusi lugemisel ja kirjutamisel ei saa ajada sõnapimeduse süüks, nagu seda kahjuks olevikus tehakse. Raskusi võivad siin esile kutsuda veel paljud teised põhjused, nagu üldine intellektuaalne mahajäämine, puudulik lugemisküpsus, üldine hilinenud keeleareng, emotsionaalsed häired, kohanemiskasvatused, halvad kodused olud jne.

Sõnapimedusega seoses olevaid raskusi saab võita, kui hoidutakse lugemise ja kirjutamise oskuste õpetamisel liigsest kiirustamisest. Igal lapsel on oma töötamistempo, mille raken-

damisel ta saavutab parimaid tulemusi. Lapse individuaalsele töötamistempele tuleb õpetajal kohandada oma (ja klassi üldist) töötamistempele. Eriti tuleb seda teha õpetamise algastmel, kui pannakse alus mitmekesistele vajalikkudele assotsiatsioonidele üksikute osade vahel küllaltki keerulises lugemisprotsessis, treenides küllaldaselt vastava materjaliga.

Tänapäeva koolis omandatakse lugemisoskust individuaalselt. Nii tuleb ka täienduskoolides talitada, kui laps ei ole kodus, lasteaias või mänguringis eesti keele lugemisoskust omandanud või kui on tegemist lugemisoskuse aeglasema omandamistempega. Kui lapsel on olemas vastavad eeldused ja viimad lugemisoskuse omandamiseks juba enne tema kooliikka jõudmist, siis on väga soovitatav, kui lapsevanemad kõigiti soodustaksid ka eesti keele lugemisoskuse omandamist. Selle tulemuseks võib küll olla, et 1. õppeaasta täienduskoolis kujuneb eesti keele lugemisoskuse taseme poolest väga kirjuks. See on olukord, mida tuleb arvestada ka normaalses koolis. On täiesti väär (ka normaalses koolis), kui õpetaja hakkab kohe taotlema kõigi õpilaste ühele tasemele viimist. Pikaldasemate - see ei tähenda alati nõrgemate - õpilaste pingutamise ja pidurdatakse lugemisoskuses kaugemale jõudnute jõudlust. Viimastel hakkab igav, kui nad peavad tegevusetult pealt kuulama aeglasemate kaasõpilaste vaevalist ja tasase, tihti ka hädise häälega veerimist. Edasijõudnuile olgu samal ajal neile jõukohane tegevus kätte näidatud, kui harjutatakse lugemist aeglasemalt või vähem edasijõudnutega. Aega on ju vähe, eriti täienduskoolides, ja seda nappi aega tuleb iga õpilase seisukohalt ratsionaalselt kasutada. Seda saavutame individuaalse tööviisi korraldamisega.

Lugemisõpetuse meetodite kohta olgu siinkohal vaid lühidalt märgitud, et viimasel ajal esineb peamiselt 2 meetodit: sünteetiline ja analüütiline või nende kombinatsioonid: sünteetilis-analüütiline resp. analüütilis-sünteetiline. Sünteetiline meetod lähtub sõna üksikosadest - häälikuist silpide, silpidest sõnade ja sõnadest lausete moodustamiseni. Lauseist saab edasi jutuke. Analüütiline meetod lähtub vastupidiselt: jutukesest. Jutukesest leitakse lause, lausest sõna, sõnast silp ja silbist häälik. Seda nimetatakse ka tervik-sõna meetodiks. Lugemisõpetuse praktikas esinevad nim. meetodid harva puhtasti. Enamasti võime kõnelda kas rohkem sünteetilisest või rohkem analüütilisest meetodist. Mõlemal meetodil võib esineda ka mitmeid alajaotusi. Nende ridade kirjutaja "Aabits ja emakeele-lugemik" on koostatud peamiselt sünteetilisest meetodi alusel, s.o. lähtekohaks on häälik. Sellepärast nimetatakse sünteetilisest meetodit ka häälikumeetodiks. Vastavalt nimetatud õpetamise meetodile tuleb lugema õpetamisel lähtuda puhtaist häälikuist, ka kaashäälikute puhul. Eesti keeles on täishäälikud n.o. puhtad häälikud: a, e, i jne. Nii on ka kaashäälikud: l, n, m, r, s, v. Siis mitte: el, en, em, är, es, vee! See kehtib ka g(k), b(p) ja d(t) kohta. Siis mitte gee (kee), bee (pee) ja dee (tee)! Need on eesti keeles helitud konsonandid; k, t, p hääldatakse sõna algul nõrgalt, peaaegu nagu g, d, b. Teiste keelte (eriti inglise keele) piirkonnas tuleb meie noori selle eesti keele iseärasusega maast madalast harjutada, eriti lugema õpetamisel.

Rootsis kasutatakse praegu peaaegu puhtasti sünteetilisest meetodit. Lääne-Saksamaal, Hollandis, Belgias ja Schweitsi saksa keele piirkonnas on esikohal analüütiline meetod, nii-

uus ingeniöörlas leiduvaid uusi sõnu häälikuliselt analüüsi- samuti anglo-saksi maades (ka U.S.A.-s) kus tervik-sõna meetodi kasutamine on osaliselt inglise keele hääldamise ja kirjutamisviiside iseärasustest ja vastuoksustest tingitud. Ka Soomes, kus senini oli sünteetiline meetod üldine, on viimasel ajal ilmunud aabitsaid, milledeks on lugemisõpetus analüütilisele meetodile rajatud.

Liikuv aabits on tänapäeval lugemisõpetuses niivõrd üldtuntuks saanud, et selle juures ei tarvitse siinkohal lähemalt peatuda. Küll aga olgu mainitud mõned põhimõtted ja menetlusviisid selle kasutamise kohta eesti keele seisukohalt. Tänapäeval on selge, et liikuvale aabitsale on lugema õpetamise juures suurem tähtsus kui aabitsale. Liikuv aabits annab lapsele rohkesti uusi teadmisi, sellevastu aabitsas leiduv materjal ainult kinnitab õpilase teadmisi. Liikuva aabitsa kasutamise juures saab lapsele häälikuist (tähtedest) silpide ja sõnade tekitamine selgeks kõrva, silma ja käe abil. Tähtedega tutvumine ja tähtedest silpide ja sõnade koostamine toimubki sünteetilise meetodi kohaselt. Liikuva aabitsa üheks ülesandeks on, et laps õpiks selle abil sõnu koostama. Kuid enne kui laps asub teatud sõna koostama, peab sellele eelnema selle sõna häälikuline analüüs, sest vastasel korral võib lapsel tähtede valikul raskusi või koguni eksitusi tekkida. Eesti keele seisukohalt on väga oluline, et lapsed algusest peale õpiks kuulama ja eraldama sõnas lühikest ja pikka häälikut. Liikuva aabitsa abil sõnade koostamisel tuleb erilist tähelepanu omistada pika ja lühikese hääliku märkimisele. Lapsele valmistab erilist rõõmu avastus, et sõnade "tuled-tuuled", "emal-eemal", "kana - kannal" muutmine on nii kerge toiming. Siin saame viljakalt rakendada lapsele omast loomis- ja tegutsemistungi. Nagu juba eelpool märkisime, saab laps sel puhul kasutada kõrva, silma ja käe abi. Ja lõpuks olgu märgitud, et liikuv on ainus õppevahend, mille abil laps tajub sõna sünteetilist ehitust. Sel teel saame panna vajaliku aluse eesti keele õigekirja õpetamisele ja õppimisele. Liikuvaid aabitsaid kasutatakse nüüd igal maal. Vastavaid tähešabloone on ärides müügil. Neid tuleb täienduskoolidel vajalikul arvul hankida ühes vastavate hoiuappidega või -karpidega (neid võib ka ise valmistada). Puuduvad eesti õ ja ü, mõnel maal ka ö, tuleb endal valmistada või lasta valmistada.

Koolides kasutatakse harilikult kaheksa- või üheksa-aastaste liikuvaid aabitsaid: klassi ja õpilase liikuvat aabitsat. Mõnel maal on õpilase liikuva aabitsa jaoks tähed aabitsaga kaasas. Klassi liikuva aabitsa jaoks kasutatakse enamasti suurema-möödulisi tähešabloone, et kogu klass paremini näeks. Meie täienduskoolides on 1. klassid enamasti väga väikesed, Toronto ja New-York välja arvatud, nii et eraldi klassi liikuva aabitsa järele ei ole vajadust. Suurtes koolides, kus on 30 ja rohkem õpilast klassis, kasutatakse suuremas formaadis näidistähti, millede kõrgus on 15 - 20 cm.

Lõpuks olgu veel esitatud mõned meetodilised näpunäited liikuva aabitsa kasutamise kohta. Liikuv aabits on sobiv abinõu õpilaste individuaalselt tööle rakendamiseks. Eelduseks on muidugi sel puhul, et õpetaja teostab kõik vajalikud eeltööd enne tundi. Peaaegu igas lugemistunnis võib enne aabitsast lugemisele asumist kasutada liikuvat aabitsat. Kui on aabitsa

uues lugemispaljas leiduvaid uusi sõnu häälikuliselt analüüsi-
tud, siis asutagu vastavaid sõnu koostama liikuva aabitsa
abil. Kui klassis või rühmas on rohkem õpilasi, siis lugemises
edasijõudnud õpilased võivad vastavad sõnad või laused koosta-
da klassi liikuva aabitsaga. Ülejäänud õpilased töötavad indi-
viduaalselt. Samal ajal võib õpetaja teise klassi või rühmaga
töötada. Võib ka nii toimida, et õpetaja laob enne tunni algust
vastavad sõnad või laused klassitahvlile või vastavale alusele
(need on koolides olemas). Õpilased laovad tahvlil või alusel
olevad sõnad oma tähekaartidega lauale, loevad ja võrdlevad.
Samal ajal võib õpetaja teiste õpilastega töötada. Siin märkab
kohe õpetaja, et ühed õpilased jõuavad rohkem, teised vähem,
kuid see ei anna mingit ajet viimaste noomimiseks. Laotud
teksti tuleb alati kontrollida ja esinevaid vigu selgitada ja
uute ladumistega need välja harjutada. Vajaduse korral võib
ka aabitsa teksti ladumiseks kasutada. Edasi võib ka etteüt-
lust kasutada, s.o. lapsed laovad sõnu õpetaja etteütlemise
järel suurema õpilaste arvu juures võib lasta ühel õpilasel
klassitahvlile laduda ja teised laovad oma lauale ja võrdlevad.
Väiksema õpilaste arvu juures võib klassitahvlile ladumine
ära jääda.

Õpetaja asetab tahvlile ainult ühe tähe, näit. A või
silbi Ai ja õpilased laovad aabitsast või peast sõnu, mis
algavad A-ga või Ai-ga. Laotud teksti tuleb hiljem hoolega
kontrollida (kuidas on laotud näit. Anni?). Lõpuks võib veel
kasutada võtteid, mis oma suurema ulatuse tõttu annavad suuri
võimalusi edasijõudnumaile ja andekamaile õpilastele. Vähem
edasijõudnuile annab õpetaja tähed ühe või mitme sõna piires
ja õpilased laovad neist sõna resp. sõnu. Palju nõudlikumaks
ülesandeks on, kui õpetaja laseb õpilastel õpitud tähtede
piires vabalt sõnu koostada - raamatust või peast, vastavalt
õpilaste võimeile. Nim. ülesande täitmise ajal saab õpetaja
jälle teiste õpilastega töötada. Tehtud tööd tuleb kontrollida,
õpilaste püüdlusi ja häid saavutusi tunnustada ja individuaal-
selt hinnata.

Õppekavas esitatud nõuet - lühikeste lugemispaljade sisu
väljendamine suuliselt ja kujutatavalt - tuleb lugemisõpetuse
algkursusest alates järjekindlalt silmas pidada, s.t. jutus-
tamise kõrval ka joonistamist, lõikamist ja kleepimist harras-
tada.

LUGEMISKURSUS.

Helpool käsitlesime mõningaid põhimõtteid ja õpetus-
viise lugemisõpetuse algkursuse osas. Lugemisõpetuse algkursu-
sele järgneb päris lugemiskursus, mis jätkub kooli lõpetami-
seni, õigemini, elu lõpuni. Lugemiskursus algab juba aabitsa-
kursuse läbivõtmisel, kus lugemisele sissejuhatavaks momendiks
on aabitsas leiduva või kooli koduloolise sisuga pildi vaat-
lemine ja sellele järgnev vestlus ja arutus. Pildi vaatlemise
ja sellele järgneva vestluse ja arutluse suund ja eesmärk peab
olema õpetajale selge ja see on ennekõike õpilaste eesti keele
sõnavara suurendamine. Pildil leiduvate esemete nimetused,
tegevused, omadused, vahekorrad jne. - kõik tuleb püüda eesti
keeles läbi arutada, vajaduse korral ka kohaliku maa keelt
abi võttes. Vestluses tuleb ka õpilaste iseloomu tähele
panna: vähem aktiivseid ja väiksemaid õpilasi tuleb osa võtma

ergutada ja liigselt jutukaid pidurdada. Mõnel juhul võib vähem aktiivsus ka eesti keele sõnavara puudulikkusest tingitud olla. Vestluses peab õpetaja püüdma selgitada kõik sõnad ja mõisted, mis tema arvates võiksid õpilastele tundmatud ja vähe tuntud olla.

Vestlusele järgneb vaikne lugemine. Laps loeb küll vaikselt, ainult silmadega, kuid liigutab suud, eriti uute sõnade ja üldse õppimata teksti puhul. Seda tuleb lubada, mõnede õpilaste juures koguni pikemat aega, sest teisiti ei suuda nad üldse lugeda. Vaiksele lugemisele järgneb valjusti lugemine mõne paremini lugeva õpilase poolt. Sellest hetkest algab visa ja raske rühkimine meie õppekavas püstitatud eesmärgi poole: "selge, vigadeta, kaasaelav ja ilmekas lugemine". Paremini lugeva õpilase lugemine on muidugi eeskujuks, õhutajaks ja kaasakiskuvaks nõrgemaile õpilastele, kuid sellest ei jatku. Ikka leidub klassis vaevaliselt lugevaid õpilasi. Ka neid tuleb lasta lugeda, kuid lühemas ajas, rohkem nende julgustamiseks ja õhutamiseks. Nende lugemisoskust tuleb edendada, mõnel sobival hetkel, siis, kui paremini lugejad on iseseisvale tööle rakendatud, ja ka kodu kaasabi taotlema.

Lugemiskursuse raamidesse kuulub ka lugemispalade käsitlemine pärast abitsakursust kuni kooli lõpetamiseni. Lugesmikes on vähe pilte või pole neid üldse. Sissejuhatuseks on siiski vajalik mõne pildi vaatlemine ja selle põhjal vestlemine, sest see teeb kogu küsimuse käsitlemise näitlikumaks ja konkreetsemaks. Pilte on rohkesti "Meie maas", "Eesti talus" ja teistes pildiraamatuis. Ka kohaliku maa koolikogudes on sobivaid pilte, mida võime ka meie täienduskooli töös hea eduga kasutada. Piltide kas või mõneminutiline vaatlemine ja nende põhjal toimunud lühivestlus on jätkuvalt aktuaalne eriti meie laste eesti keele sõnavara rikastamise seisukohalt. Aga kui pole pilte ega muid konkreetseid vahendeid näitlikustamiseks, siis enne lugemispala lugemisele asumist tuleb laste tähelepanu juhtida mingile motiivile, mis on kuidagi seoses loetava palaga. See äratav õpilastes huvi loetava pala vastu, õnnelikumal juhul tekitab isegi põnevust. Ja siis asuda selle lugemisele, algul vaikselt ja siis valjusti. Võimaluse korral peaks õpetaja püüdma selgitada kõik tundmatud sõnad ja mõisted juba enne vaiksele lugemisele asumist, kuid mõnele õpilasele võib veel mõni arusaamatu sõna alles vaikselt lugemisel selguda. Needki tuleb selgitada enne valjusti lugemisele asumist. Õpilaste peatamine valjusti lugemisel ja küsimine, mida see sõna tähendab - see ei ole lubatav. See segab ja takistab õpilase lugemist ja loetu jälgimist teiste õpilaste poolt. Ajanappuse tõttu saame täienduskoolis valjusti lugemist väga vähe harrastada. Seda silmas pidades tuleb nõrgemate lugejate lugemisoskuse n.ö. lihvimiseks eraldi võimalusi leida, et kogu klassi või rühma asjata ajakaotust vältida. Kus see on vähegi võimalik, seal see ülesanne, nagu palju teisigi, kodude õlgadele veeretada. Ilmeka lugemise eelharjutuseks ja nõrgemate või tagasihoidlikumate õpilaste kaasatõmbamiseks tuleb ka kooris lugemist harrastada, eriti luuletuste puhul. Et sellel alal võidakse ka täienduskoolis imet teha, selle kohta on rohkesti andmeid üle maailma. Kooris lugemine võib olla ka ettevalmistuseks laulude õppimiseks. Ka täienduskoolis on soovitatav lugemispalaid ja luuletusi dramatiseeritult lugeda. See lugemisviis kisub õpilasi kaasa ja paneb neid hoolikalt teksti

jälgima.

Lõpuks olgu veel ühele lugemisviisile tähelepanu juhitud. Ühe õpilase valjusti lugemise puhul tavaliselt lastakse teistel õpilastel loetavat teksti raamatust jälgida. Kes seda ei tee, siis häda sellele! Aga selle kõrval võiks katsetada ka nii, et üks õpilane loeb ja teised ainult kuulavad, jälgimata loetavat teksti. Seda lugemisviisi võiks vähemasti vanemal astmel katsetada. Sel teel lähendame õpilasi tegelikus elus esinevale olukorrale, kus (perekonnas või seltskonnas) üks loeb (kirja, ajalehte või midagi muud) ja teised kuulavad. Pärast lugemist tuleks muidugi selgitada, kas on ettekannet kuulatud ja sellest ru saadud.

Proosateose käsitlemine saab täienduskooli vanemalgi astmel vaevalt kõne alla tulla, võib-olla ainult erandlikel juhtudel. On hea, kui jõutakse paar pikemat proosapala käsitleda. Viimaste ja siis ka mõnede proosateoste käsitlemine kuulub eesti keele laiendatud kava raamidesse. Pikema proosapala, resp. proosateose käsitlemise kohta olgu märgitud vaid lühidalt, et selle eelduseks on teose sisu ja sündmustiku hea tundmine. Viimast võidakse saavutada ka järk-järgulise kooslugemise kaudu, kui selleks on aeg. Sellega seoses võib vaatlamisele - ja sobival korral ka hindamisele tulla, teose ülesehitus ja tegelaskond. Võimaluse puhul ka teose idee või ideede selgitamine, eriti kõlbeliste väärtuste põhimõttest lähtudes. Igal juhul tuleb õpilaste huviid selgitada. Jah, mis huvitab meie 13 - 18 aastasi noori maailma erikolgastes?

Näidend kuulub selliste proosateoste hulka, mille vastu tunnevad meie noored suurt huvi maast madalast. Kui õpetaja teeb juttu näidendist, siis tahavad sellest kõik osa võtta. Aga näidendist osavõtmine eeldab eesti keele õppekavas esinevate nõudmiste täitmist, ja "selge, vigadeta, kaasaelav ja ilmekas lugemine" kuulub õppekava põhinõudmiste hulka. Noorte huvidele ja kujutlusmaailmale vastava ja sisuka ning hästi ülesehitatud noortenäidendi lugemine, sisu selgitamine ühes eesti keele sõnavara suurendamisega, osade õppimine ja ettekandeks ettevalmistamine kuulub eesti keele õppekava raamidesse ja sellega täienduskooli töökavasse.

B. Keeleõpetus.

Eesti keeleõpetust peeti iseseisva Eesti koolis raskeks, mõnede poolt koguni kõige raskemaks õppeaineks. Meie täienduskoolides tundub ühele osale õpilastest eesti keel raske õppeainena. Nagu juba lugemisõpetuse osas oli märgitud, esineb nüüd õige paljude õpilaste juures üsna puudulik eesti keele oskus, pealegi ei ole paljudele õpilastele eesti keel emakeeleks. Juba sel põhjusel ei saa meie täienduskooli uutes õppekavades enam kõnelda emakeele õpetamisest, vaid eesti keele õpetamisest. Peale eesti keele puuduliku oskuse tuleb ju täienduskoolis suurt ajanappust arvestada. Need kaks väga olulist tegurit sunnivad eesti keele materjali ulatust piirama ja ka õpetamise metoodikat muutma.

Eesti iseseisvuse aeg pärandas meile üsna suure täpsusega ja süsteemikindlalt ülesehitatud ja suure materjali-rohkusega varustatud eesti keeleõpetuse. Selle suure pärandi üle võime

muidugi uhked olla. Aga mida sellega siin peale hakata? Kui palju mahub sellest täienduskooli töökavasse? Ligi paarikümne - aastase töö järele täienduskoolides oleme kogunud, et sinna mahub väga vähe. Suurema osa saame hädavaevaga laiendatud õppekavasse mahutada, osa tuleb sealtki välja jätta. Ei ole ruumi ega aega. Paljude täienduskoolide piiratud tööaega arvestades on vanema astme eesti keele õppekava jaotatud kahte ossa: a ja b. Kui ei jätku aega, siis tuleb leppida punkt a all esitatud keeleõpetuse kavaga, mis moodustab terviku. Suurema tunnide arvu puhul võib lisaks võtta punkt b terves ulatuses või osaliselt, vastavalt võimalustele. Punkt b moodustab laiendatud terviku punkt a juurde. Ka üksikud punktid sellest võivad olla tere-tulnud lisandiks punkt a-le. Selline jaotus esines ka ettepanekus eesti keele õppekava kohta ja sai saabunud andmete järele üldise tunnustuse osaliseks.

Eesti keeleõpetuse käsitusviisi aluse moodustas senini eesti keele grammatika väljakujunenud süsteem: häälikuõpetus, vormiõpetus, lauseõpetus jne. vastavate alajaotustega. Eriti raskeiks pähkleiks olid meie õpilastele Eesti gümnaasiumideski häälikuõpetus (lühike, pikk ja ülipikk hääliku-, silbi- ja sõnavälde), sõnade käänamisõpetus paljude käändkondadega ja nende alajaotuste rägastikuga ja veel muud. Muidugi eesti keel on ja jääb oma omapärasustega, selles ei ole midagi parata. Meie ees seisab eesti täienduskool oma piiratud võimalustega. Meie ülesandeks on kodus pandud üsna väikese aluse rajamist jätkata ja koostöös koduga seda laiendada. Oleme ju võitluses oma keele säilitamise eest võõrsil.

Eesti keele häälikute ja sõnade õige hääldamise harjutamine seoses eesti keele sõnavara süstemaatilise süvendamise ja omandatud sõnavarapraktilise kasutamisega. See on üheks esimeseks lähtekohaks eesti keele õpetamises täienduskoolis. Juba täienduskooli astumisel oskab suurem osa meie õpilasi kohaliku maa keelt tunduvalt paremini kui eesti keelt. Sellest tõsiasiast lähtudes alustame kohe algul eestilise keeletunde arendamisega. Selleks vastav materjal on õppekavas kätte näidatud. Sellise menetluse puhul pörkame kokku kohe - nagu varem juba aabitsakursuse läbivõtmisel nägime - ühe eesti keele põhilise omapäraga: pika ja lühikese häälikuga. Ka juba üsna väikese eesti keele sõnavara puhul esinevad laste hääldamises selged pikad ja lühikesed häälikud, eriti täishäälikud. Seda eeldust tuleb kasutada ja võtta lähtekohaks laste kuulmise teritamiseks ja kuulmise abil vahetegemiseks lühikeste ja pikkade häälikute vahel. See menetlus on abinõuks meie eesmärgile:

Lühikeste ja pikkade häälikute märkimine kirjas. Ja sellega olemegi jõudnud ühe eesti keele õigekirjutuse kardinaalse probleemi ette. Peaprobleem seisneb õigemini küll pika ja ülipika hääliku märkimises kirjas. Täienduskooli eesti keele õppekava eesmärgi seisukohalt tuleb aga kogu raskuspunkt asetada peamiselt lühikese ja pika hääliku märkimisele kirjas, nagu tule - tuule(hoog) - tuuli j.t. Üsna suure kõrvalpõrke moodustavad b, d, g esimese lühikese silbi järel: kabi, kapi, kappi; padi, poti, potti; lugu, luku, lukku. Ja järgsilpides -lik, -mik, ndik, -nik, -stik lõpuga sõnus. Viimastest kuuluvad ainult üksikud tüüpsõnad täienduskooli keeletarvituse piirkonda. Raskem probleem on juba kk-k, pp-p, tt-t esimese lühikese silbi järel. Lähtekohaks tuleb võtta lastele kõige tuttavamad tüüpsõnad, näit. lapp, kott, lipp, pakk j.t. Siin

tuleks kõigepealt õiget hääldamist harjutada: (eesti)lipp, (meil on kaks) eesti lippu, (väljakul lehvis palju) lippe, (sammusime) lippude (järel), ja siis vaadelda nende kirjakuju. Võib ka vastupidi talitada. Selle järele kuulatakse ja harjutatakse nim. sõnakuju õiget hääldamist ja vaadeldakse nende kirjakuju mõnes teises tähenduslikus ülesandes (funktsioonis): lipu (-varras, -riie, -nöör), lipud (lehvisid väljakul) j.t. Nõndaviisi kk-k, pp-p ja tt-t esinemisi harjutades tutvustatakse ühtlasi ka käänamise ja pööramise algetega, nagu see on vanema astme õppekavas ette nähtud.

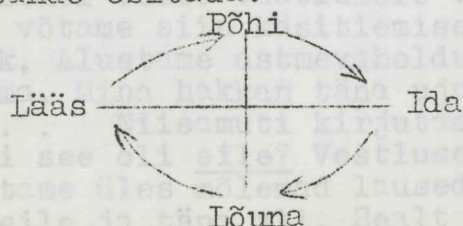
Eesti keele õigekirjutus sisaldab mitmesuguseid erikujud deid, mida kipume võõrsilgi ebakohasel ajal või viisil käsitlema. Ruumipuuduse tõttu on siinkohal võimalik vaid mõnedele nendest tähelepanu juhtida.

1. Pika vokaali ja kaksiktäishääliku järele k, p, t: piik, paik, koit, ka: s: köis, põis. Kuid s-i puhul on mõned erandid: poiss, kauss. Kas on vaja sel puhul 3. õppeaasta täienduskooli-õpilasele harjutamiseks ja õppimiseks veel juurde lisada sõnad: infektriss, pulss, simss, avanss, kurss? See on kahjulik ettetõttamine. Selliseid juhtumeid esineb rohkesti praegu tarvitusel olevais eesti keeleõpikuis.

2. Ühesilbiliste pikavokaaliga sõnade maa, tee, kuu, suu, puu j.t. käsitlemisel kõrvutatakse kohe maa - ma, tee - te(teie), suu - su (sina), mee - me (meie) saa - sa. See ei ole meetoodiliselt õige, pealegi noorema astme õppekava piirides. Niisamuti (seebi-)mull - mul (minul), tall - tal samaaegne rööbiti käsitlemine. Tegelik õpetajate soovitusel on see paigutatud vanema astme kavas ja sealgi tuleks mõlemasse rühma kuuluvaid sõnu lahus käsitleda, s.o. maa, tee jne. omaette ja seoses isikuliste asesõnade mina, sina, tema jt. vaatlemisega ka nende lühemaile vormidele tähelepanu juhtida. (ma, mul, mulle jne.), siis jääb õpilastele teadvusse konkreetne tähenduslik pidepunkt. Kui on isikuliste asesõnade lühemaid vorme vaadeldud ja õiged kirjakujud selgeks harjutatud, siis kui on aega, neid maa, tee, suu, jt. kirjakujudega võrrelda ja vajalike eelduste puhul õpilaste võimete kontrollimiseks mõnesse etteütlusse segamini asetada.

Eesti keeleõpetuse käsitus rohkem konkreetsele alusele asetada. See nõue nähtub juba eelnevast. Alljärgnevas olgu esitatud mõned näidised selle kohta.

1. Eespool oli juba juttu sõnade käänamise käsitlesest. Seda tuleb teha konkreetset ja lastele arusaadavate olukordade ja mõistete piirides. Võimalusi ja alasid, kust materjali võtta, on palju. Kui on vastava maa koolis juba näit. ilmakaari käsitletud, vähemasti peakaari, siis võime õpilastele vanemal astmel järgmise ülesande esitada:

Enne tunni algust on see joonis tahvlile või suurele paberile joonistatud. Õpilased teevad sama oma vihikuisse. Ettevalmistuseks tuleb juba eelmisel õppepäeval õpilastelt küsida, kas nad

tunnevad ilmakaari, esialgu võib ka vastava mad keeles ja siis ka eesti keeles. Tuulise ilma puhul küsida õpilastelt: kust puhub täna tuul? Selgus, et puhub näit. põhjast. Järgnevad kirjallikud vastused kõigi ilmakaarte kohta, mil juhul on meil häid võimalusi erivormide õigekirjutusele tähelepanu pöörata. Vajaduse puhul veel rõhutada lääne poole, läänetuul. Edasi järgneb uus ülesanne: eile pöördus tuul põhjast idasse, idast - lõunasse, lõunast - läände, läänest - põhja. See on iseseisev töö õpilastele ja nad kirjutavad iga lause eraldi, kusjuures iga õpilane alustab eri ilmakaarest või liiguvad vastupidises suunas. Sel teel mitmekesistub töö nende endi vahel. Kui on juba ka vahekaari õpitud, siis tuleb samasugune iseseisev töö vastava joonise abil, kusjuures sõnakujudele kirre- kirde ja loe - loode tuleb erilist tähelepanu omistada.

2. Lapsed tunnevad mitmesuguseid töövahendeid (haamer, nõel, nuga jt.). Mida tehakse nendega? Seoses sobiva lugemispalaga toimunud vestluses selgub palju igapäevaseid töövahendeid ja nende otstarve. Sellele järgneb iseseisev ja ulatuselt individuaalne ülesanne: Mida tehakse:

haamriga .....

noaga .....

nõelaga .....

jne.

(see võib kas osaliselt või ka täielikult koduseks ülesandeks jääda).

Järgmisel korral, kui on vastused kontrollitud ja vääratused parandatud, võib vastuste laiendamist jätkata. Näit. nõelaga õmmeldakse. (individuaalselt võiks nõuda 1 - 5 vastust). Nõndaviisi saame õpilasi iseseisvalt ja individuaalselt tööle rakendada. Muidugi on ka siin, nagu paljudel muudel puhkudel, kodude kaasabi tere-tulnud.

3. Nooremale astmele pakub arvsõnade õige hääldamine ja nende vihikusse kirjutamine head materjali iseseisvaks ja individuaalseks tööks. Alustades põhiarvude 1 - 20 käsitlemisega kõnes ja kirjas. Kuidas kirjutatakse näit. viis, kuus, üheksa ja kümme? Raskuste puhul võiks tarvitusele võtta matemaatilisi tehteid, liitmine ja korrutamine, kirjutatult:

$$5 + 6 = 11 = \text{viis ja kuus on üksteist}$$

$$6 + 4 = 10 =$$

$$5 + 4 = 9 =$$

Ka järgarvude kirjutamine, esialgu 1 - 10-ni, nõuab õpilastelt pingsat tööd ja õpetajalt rohkesti tähelepanu.

4. Vanemal astmel tuleb vaatlusele võtta pöörd sõna muuteid lauseis. Näitena võtame siin käsitlemisele kindla kõneviisi olevik ja minevik. Alustame astmehelduseta pöörd sõnadega: ujuma ja kirjutama. Mina hakkas täna ujuma. Mida teen mina täna? Vastus: . . . Niisamuti kirjutama, jalutama jne. See oli täna. Aga kui see oli eile? Vestluses selgub ujusin, kirjutasin jne. Kirjutame üles mõlemad laused olevikus ja minevikus pealkirjade eile ja täna all. Sealt võib jätkuda iseseisev töö lausete moodustamisega õpetaja poolt antud pöörd sõnadega olevikus ja minevikus umbes nii:

Täna

Eile

Edasi järgneb astmevahenduslike sõnade vaatlemine ja käsitlemine (lugema, õppima, õmblema) ja nende järele sõnu, milledes esineb i-minevik (jooksma, pesema).

Kaks omaette peatükki moodustavad näit. saatma- ja püüdma-tüüpi pöörd sõnad. Neid tuleb vaadelda ja käsitleda täiesti lahus. Saatma-saata-saadat-saatsin juhul selgitada, kus on raskusi kuulmise järele üleskirjutamisel. Kui esineb algusest peale kindel kooskõla kuulmis- ja nägemispildi vahel, siis ei teki õpilastel raskusi nim. sõnakujude peastkirjutamisel. Püüdma-püüda-püüan puhul tuleb õpilasi harjutada sõna algvormi (püüdma, püüda) tähelepanelikult kuulma ja nägema, vastavate harjutuste abil. Lauseis esinevaile algvormidele (läksin isaga kala püüdma, mina tahtsin kala püüda) tuleb kõrvutada lihtmineviku vorme (mina püüdsin koos isaga kala). Lapse keeleteadvuses peab tekkima teatud seos püüdma-püüdsin vahel, mille abil kinnistub lapse mällu sõnakuju püüdsin d-ga. Püüdma-rühma kuuluvaid sõnu ei ole kuigi palju (leidma, hoidma, kandma, andma, hüüdma j.t.), mis kuuluvad tarvilikumate sõnade hulka.

Mitmuse osastava moodustamine on eesti keele vormiõpetuse raskemaid peatükke. See jõuti Eesti gümnaasiumis suure vaevaga selgeks õppida. Mitmed täienduskooliõpetajad, ka ülemeremaadelt, on küsinud, kuidas õpetada täienduskoolis eesti keele käändeid ja eriti mitmuse osastavat. Kõigi küsimustes kummitab esijoones ikka mitmuse osastav. Aga nagu õppekava näitab, me ei lähtu täienduskooli eesti keele õpetamisel käändeid ega käändete tabeleist. Me õpime käänamise algeid mitmesugustes elulistest olukordades. Täienduskooli nooremal ja vanemal astmel me ei saa keeleliste nähtuste vaatlemisel aluseks võtta sõnade silpide arvu, astet ega väldet, vaevalt ka tüvelokaale. See kuulub täiendatud õppekavasse. Täienduskoolis me harjutame sõnade mitmesuguste vormide kasutamist lauseis, s.o. lapsele arusaadavas elulises olukorras. Sel teel selgub lastele ka mitmuse osastava õige moodustamine teatud sõnadest, mis näivad tarvilikkudena. Eespool oli juttu ühest harjutusest mida tehakse millega. Mida tehakse noaga? Lõigatakse, kooritakse. Õunad ja kartulid on lastele tuttavad esemed. Arvata-vasti moodustasid kõik lapsed õunast õige ainsuse ja mitmuse osastava. Kartuli puhul oli raskusi, ka tüvevokaali ja t-ga (kardula). Me jõuame otsusele, et noaga kooritakse kartulit = kartuleid.

Nõndaviisi selgitame õpilaste vestluste ja harjutuste abil ja teatud süsteemi kohaselt ka mitmuse osastava käände õiget moodustamist sõnadest, mis on lastele tuttavad ja millede mitmuse osastava vorm annab neile kindla konkreetse mõiste, mitte mingi abstraktse sõnakujundi.

Eesti keele sõnavara süstemaatiline suurendamine ja eesti keele õigekirja õppimine peavad käima käsikäes. Selle nõude teostamiseks on rohkesti võimalusi juba noorema astme eesti keele kava läbivõtmisel. Esitan siinkohal mõned võimalused.

Pärast suulist arutlust võivad õpilased kirjalikult vastata küsimustele: kes nad on või mis need on?

Näit. Kass on . . . .

Maasikas on . . . .

Auto on	Auto on . . . . .
Ahven on	Kärbes on . . . . .
Porgand on	Rätsep on . . . . .

Mida keegi teeb?

Autojuht	Emm . . . . .
Aednik	Lind . . . . .
Puusepp	Kalur . . . . .

Edasi võib järgneda vastuste laiendamine.

Näit. Autojuht sõidab . . . . .

Aednik nopib . . . . . jne.

Siin on rohkesti võimalusi paljudeks kombinatsioonideks, mida tuleb järk-järgult ja süstemaatiliselt eestikeelsete kirjandite koostamiseks kasutada.

Teise tänuliku võimalusena olgu esitatud teatud sõnadele vastandite leidmine. Üsna noortele võib esitada näit. järgmisi sõnu:

Pikk	paks
kerge	soe
kõrge	valge

Õpilaste kasvades ja arenedes peab kasvama, edasi arenema ja mitmekesistuma ka nende eesti keele sõnavara ja väljendusoskus. Selle prooviks võib esitada näit. järgmisi sõnu:

all	hoolas
müra	soolane
ruttu	kärsitu
sitke	ihne
varsti	julge
kärme	upsakas

Toodud näited ei ole mõeldud sel kujul korruga esitamiseks, need on esitatud näidishäiteiks sõnade valiku kohta. Sõnade valikul, eriti abstraktsete mõistete puhul, tuleb arvestada õpilaste arenguastet nii üldiselt kui ka eesti keele oskuse seisukohalt. Juba neistki näiteist võib näha, kuipalju häid võimalusi on sel puhul ka eesti keele õigekirja õppimiseks. Aga veel rohkem: see annab häid võimalusi mitmete mõistete eestikeelsete vastete selgitamiseks. Näit. sõna täna puhul:

tunaeile - üleeeile - eile - t ä n a -homme-ülehomme-tunahomme

Nagu on mitmel juhul varemgi vihjatud, võib ka vastandite leidmist väga hästi anda koduseks ülesandeks. Kodus aitavad isad-emad või vanemad vennad-õed. Seal antav abi ühes sellele lisanduvate elevust ja huvi tekitavate arutlustega (näit. sõnale upsakas sobiva vastandi otsimisel) tuleb suureks kasuks täienduskooli tööle üldiselt ja eesti keele õppimisele eriti.

On veel rohkesti teisi lisavõtteid ja võimalusi (näit. antud sõna tähtedest uusi sõnu moodustada, ristsõnu lahendada jne.), mida saab täienduskooli eesti keele õpetamisel hea eduks kasutada. See teeb õppetöö elulisemaks ja lastele huvitavamaks ja ei tundu neile väsitavana, eriti kui see toimub õhnututi. Lisamaterjali leiavad õpetajad seletuskirja lõpus loeteldud kirjandusest. Kogemused on näidanud ka, et näit. antud

sõna tähtedest uute sõnade moodustamiseks, antud sõnade abil sobivate liitsõnade moodustamine, lausete täiendamine vajalike sõnadega, ristsõnade lahendamine jne. edendab arusaamisega lugemise oskust palju enam kui lugemistüki sagedane monotoonne lugemine või lugemise jälgimine ainult selleks, et mitte järke kaotada.

Etteütlust tuleb ka täienduskoolis kasutada. See on sealgi tarviline abinõu eesti keele õpetamisel. Etteütluste korraldamisel peame aga meeles pidama, et etteütlus on siiski rohkem kontrolli- kui harjutusvahend. Kontrolliks õpetajale kui ka õpilasele. Seda asjaolu arvestades peame etteütluste korraldamisel silmas pidama mõningaid põhimõtteid. Etteütlus ei tohi ülejõukäiv olla, ei üksikule ega kogu klassile (rühmale), see ei tohi ka liiga kerge olla. Sellepärast peab õpetaja etteütlust väga hoolikalt koostama. Kõik raskuspunkti asetatud sõnad peavad olema enne läbi harjutatud; selles ei või esineda õpilastele ülliraskeid sõnu või sõnavorme, n.ö. nende sissevõtmiseks. Teatud etteütluste korraldamisel peab õpilaste koosseis enam-vähem ühtlane olema, et vältida äärmusi. Etteütlust peab kõigile õpilastele rõõmu valmistama sellega, et nad oskavad teatud sõnu või vorme õigesti kirjutada. Etteütlus ei tohi kujuneda liigategemiseks ja norutunde tekitamiseks nõrgemaile. Iga etteütlust tuleb korralikult kontrollida. Kui esineb liiga palju parandusi, siis on see tundemärgiks, et etteütlus on ebaõnnestunud.

Kõiki kirjalikke töid, harjutusi, etteütlust j.t., mis õpetaja on oma kätte võtnud, tuleb alati järgmisel tunnil õpilastele tagasi anda, muidugi sel juhul vajalikke seletusi andes. Kahe- kolme nädala pärast tagasi-antavate tööde vastu ei tunne õpilased enam mingit huvi. Neil ei ole siis enam mingit pedagoogilist väärtust.

Asukohamaa keeles esinevate õigekirjutuslike erinevuste vaatlemine ja arutlemine seoses lugemisega ja keeleharjutustega - õppekava sellele punktile tähelepanu juhtimisega tahaksingi oma seletuskirja lõpetada. See on probleem, mis oli meie kodumaal tundmatu. Mõned õpetajad on seda suureks nuhtluseks nimetanud. Ja see on siin võõrsil ka tõepoolest suur nuhtlus, millega tuleb täienduskoolis esimesest kuni viimse koolipäevani võidelda. Igal maal, s.o. vastavas keelepiirkonnas on probleemid. Rootsis: tääma (pro tooma), uhel (pro ühel), nelg (pro nälg) j.t. Saksamaal peale suurte probleemide pikkade vokaalide kirjutamisel veel suur algtäht asisõnadel lause keskel. Inglise keele piirkondades: uba (=juba), palu (=palju), room (=ruum), ale (=eile), maie(=meie), oled (=olid), enimesed (=inimesed) ja palju teisi. Igal maal tuleb esinevad erinevused teatavasse süsteemi seada ja vastavate harjutuste abil neid n.ö. ära harjutada. Etteütlus on sel puhul sobivaks abinõuks. Paljud lapsed, kellede vanemad on pärit Saaremaalt või üks vanemaist on mitte eestlane, ei saa õ-hääliku hääldamisega hakkama. Sellele lõõme käega. Ei ole aega.

1. A. Roos'i koostatud "Kiri-Kool! peab leiduma igas täienduskoolis."
2. "Täienduskoolide tööpõllult" I-III. Neist tõstaksin välja järgmised kirjutised:
  - a) Maria Allik: Õppetegevusest eelkooliealiste lastega (I).
  - b) Helga Kerstell: Eesti keele õpetamisest täienduskoolis. (II)
  - c) Liidia Varul: Metoodilisi küsimusi täienduskooli töös. (II).

LAULMISÕPETUSE ÕPPEKAVA EESTI
TÄIENDUSKOOLIDELE JA NOORTEORGANISATSIOONIDELE

A. Nooremaste.

Kergeid ja lihtsaid laste-, rahva- ja mängulaule. Ühe-
häälnelne laul üksikult ja kooris, saateta ja võimaluse korral
saatega.

Tugev ja vaikne, aeglane ja kiire laulmine. Valjude ja
tasaste, lühikeste ja pikkade, madalate ja kõrgete helide erit-
lemine kuulmise järgi.

Rõhualadele vastavat rütmilist liikumist, käeviipeid ja
kõndimist laulmisel ja mängimisel.

Juhatusi ja harjutusi õigeks hingamiseks ja lalusõnade
selgeks hääldamiseks. Hääleharjutusi.

B. Vanemaste.

Lastele jõukohaseid isamaa-, loodus-, noorte- ja selts-
konnalaule eesti heliloojate töödest ning rahvaviisidest.

Rütmiharjutusi. Õpitava laulu kuulamine ja vaatlemine.
Laulmine noodi kaasabil.

Hääldamis-, hingamis- ja hääleharjutuste jätkamine.

Korralliku ja ilmeka ettekande harjutamine.

Tutvustamine õpitavate laulude heliloojatega. Võimaluse
korral mõnda ka teistest eesti heliloojaist.

Eesti muusika kuulamine.

SELETUSKIRI LAULMISÕPETUSE ÕPPEKAVA JUURDE

Siht. Täienduskooli ja noorteorganisatsiooni laulmis-
õpetuse sihiks on äratada laulurõõmu, kasvatada ühistrunnet ja
rahvustunnet, äratada huvi ja armastust eesti laulu ja muusika
vastu ja anda lastele sobiv lauluvara eesti lauludest.

Eeldused täienduskoolides ja noorteorganisatsioonides
laulmiseks võivad olla väga erinevad, olenedes paljudest asja-
oludest, nagu: lauluõpetamise tasemest asukohamaa koolides, õpi-
laste ebahühtlasest koosseisust, tundide arvust, mida koolid
saavad kasutada ühe või teise aine õppimiseks jne., siis saavad
tulemused laulmises olla väga mitmesugused. Koolid, kus olukord
on eriti soodus, suudavad ehk laiemat kava ulatuses töötada. See-
pärast olgu siin toodud lühike kokkuvõte.

E e s t i 1937. a. "A l g k o o l i õ p p e k a v a s t !

Sihiasetuse kohta ütleb nim. kava muuseas: "Oskuste ja
teadmiste alal on laulmisõpetuse ülesandeks: kunstilise ja kõl-
belise lõbu maitsemiseks ja tunnete avaldamiseks vajaliku laulu-
vara soetamine lastele jõukohastest väärtuslikest eesti heli-
loojate töödest, rahvaviisidest ja võõraste heliloojate laulu-
dest; lihtsaim nooditundmine; oskus õpitu piirides käsitleda

nooti ja laulda peast; ühehäälnene laul kõigis klassides; kahehäälnene laul võimaluse piiirides alates IV klassist; võimaluse järgi koorilaul valitud lauljatega".

Ühise lauluvara omandamiseks oli Haridusministeeriumi koostatud nimestik, millest tuli õppida III ja IV klassis - 5 kohuslikku ja 5 valitavat laulu kummaski klassis, V ja VI kl. kavas oli 6 kohuslikku ja 6 valitavat laulu kummaski, nii et algkooli lõpetades pidi kooli lõpetaja oskama 42 laulu, eel- dades, et igal aastal õpiti uued laulud. Muidugi õpiti aasta jooksul rohkem laule, kui kava ette nägi, sest laulutunde oli kaks tundi nädalas, peale selle üks tund koorilaulu.

1937.a. kava järgi algab algeline noodiõpetus kolmandast klassist, nii et algkooli lõpetamisel (6.kl.) on läbi võetud:

Duur- ja moll-heliliigi eritlemine kuulmise järgi ning enamtarvitatavate duur- ja moll-astmike ehitamine kuni kahe võtmemärgini. Dünaamiliste märkide (f, p, ff, pp, cresc. jne.) tundmine. Taktimõõtudest 2/4, 3/4, 4/4, 3/8 ja 6/8.

Lauluõpetamine p r a e g u s t e s

a s u k o h a m a a d e s

vastab üldiselt võttes umbes samadele põhimõtetele nii kava ulatuses kui ka õppeviiside poolest, kuigi siin on erinevusi ja mõnel maal laulmine isegi puudub õppekavast iseseisva õppeaine- na. Peale selle oleneb see koolist ja õpetajast, kui palju laul- mise kavast läbi võetakse.

Muusika kolmest põhielemendist: rütmist, meloodiast ja harmooniast tuleb algkooli piiirides lähemale käsitlusele kaks esimest.

Rütmilisest küljest võetakse vaatlusele rõhualad (neid eritleme kuuldes), laulu jaotamine taktidesse (kirjapandud rõhu- alad), heli vältuse märkimine - täisnoodist kuni kuueteist- kümnendikkudeni, pausid, rütmilugemine (-mängimine) ja -üles- kirjutamine.

Meloodilisest küljest - helide kõrguse märkimine noodi- joonestikule, helitabamisharjutusi ja noodist laulmist ja tut- vumine helitõugudega, nagu see meil Eestiski kavas oli.

Õppeviiside poolest on moodsa pedagoogika üheks tähtsa- maks põhioõudeks õpilase isetegevus ja aktiivsus, a.o. õpetaja ei anna lastele valmis teadmisi, mida pähe tuubitakse, vaid juhhib lapsi nii, et nad ise avastavad ja leiutavad, mis süvendab huvi ja aktiivsust õpilastes.

L a u l u õ p e t a m i s e a l g a s t m e l

on soovitav alustada ühenduses mänguga. See rahuldab laste lii- kumistarvet ja teeb laulutunni lõbusaks ja elavaks. Kui ei leidu sobivat mängulaulu, siis sel astmel on võimalik iga laulu ühen- dada liigutustega, kus lapsed lauldes imiteerivad laulus ette- tulevat tööd ja tegevust (marjulkäimist, toiduvalmistamist jne.) või annavad oma fantaasiale vaba voli, esinedes lindudena, loo- madena, lilledena, puudena jne., vastavalt laulu sisule.

Üldse tuleb selles vanuses leida võimalusi liikumiseks, et lapsed tunneksid end vabamana. Rütmiline liikumine pole mitte ainult tähtis lauluõpetamise seisukohalt, vaid ka lapse arene-

mise ja kasvatuseseisukohalt üldse. Oma keha ja liigutustega rütmile alludes õpitakse korda ja distsipliini nagu mängides. Seepärast ongi moodsas laulmisõpetuses väga tähtsal kohal

r ü t m i l i n e k ü l g .

Kui lapsed laulus ja mängus on juba kodunenud, siis asutakse rütmiga teadlikumalt tutvuma. Vaatlusele võetakse 2-osalise taktiga laul. Õpetaja juhtimisel leiavad lapsed, et lauluviis koosneb helidest. Mängides ja käies pannakse tähele, et ühed helid kõlavad tugevamini, teised aga nõrgemini. See nähtus tuleb veel enam esile, kui lapsed lauldes rõhulist heli löövad mõlemate kätega kergesti vastu lauda, kust need järgmise nõrga taktiosa puhul nagu pörkavad ülespoole, lüües näpuotsadega väikese plaksu umbes pea kõrgusel. Nii kätega üles ja alla viibates lapsed õpivad nagu mängides kaheosalist taktilööma, kusjuures koputus lauale märgib tugevat, plaksutamine näpuotsadega aga nõrka taktiosa. Käeviiped olgu pehmed ja painduvad, ilma pingeta.

Samal viisil tutvutakse ka kolmeosalise taktiga, - üks tugev löök ülalt alla ja kaks nõrka lööki, kõrvale ja üles viibates. Kahe- ja kolmeosalist taktilöömist õpitakse teineteisest eraldama marssides. Lauldes või laulu või mängu kuulates pannakse tähele, et kaheosalise takti puhul langeb rõhk ikka ühele ja samale jalale, kolmeosalise puhul langeb see vaheldumisi vasemale ja paremale.

Järgmistel tundidel laulule kaasa plaksutades või käies pannakse tähele, et mõni heli on nii pikk, et saab astuda kaks sammu, teised lauldakse jälle nii ruttu, et jõutakse laulda kaks heli ühe sammu puhul. Nüüd on aeg tutvuneda helide vältuse märkimisega nootides.

Selles vanuses on vara tutvustada lapsi nootide nimedega (täis-, pool-, veerand-, kaheksandiknoot). See oleks neile liiga raske matemaatika, sest nad pole veel arvutamises nii kaugele jõudnud, pealegi võib siin kergesti ära vahetada näit. poolnoot ja poolelöögiline noot. Moodne meetod tarvitab sellel astmel nootide nimetamiseks rütmisilpe. Need on eesti laulmise metoodikas järgmised:

o = ta-a-a-a, d. = ta-a-a, d = ta-a, d = tamm,

= ta-ra (esinevad harilikult paaris), ta-ri-ta-ri

= taam-ra, tai-ri ("tai" kolmandas vältes).

Muidugi ei õpita neid ühe või paari tunniga, vaid aegamööda, sellejärele, kuidas laste rütmitunne areneb. Raskemad rütmid (ta-ri-ta-ri, tai-ri) tulevad alles aasta või veel hiljem.

Rütmisilpe ja nende märkimist nootides tundes loetakse laulu õppima asudes laulurütmide rütmisilpidega. Näiteks:

Tõistre	Tõ - nul	to-ru-pill	sellel män-gib ti-ri-lill
See on see maa, kus	mi- nu häll kord	kii-kus ja mu	i -sa-del

Märge: number 3 laulu alguses osutab laulu kolmeosalisele taktile. Selles vanuses oleks raske rääkida 2/4, 3/4, 4/4 jne. taktist - jällegi raske matemaatika.

Samuti võib esiteks laulda ka viisi mitte sõnadega, vaid laulurütmi süvendamiseks rütmisilpidega. Nende kasutamine koos plaksutamise ja käeliigutustega annab väga häid võimalusi õppetöö mitmekesistamiseks ja elavaks tegemiseks.

Olgu siin toodud mõned näited:

Õpetaja plaksutab mõnda rütmi ees, mida lapsed samaaegselt kaasa plaksutavad. Kui kõik veatult suudavad kaasa teha, läheb õpetaja üle uuele rütmile, mida lapsed kohe püüavad järgida. Ka mõnele õpilasele võib anda esiplaksutaja osa. Seda harjutust võib nii muuta, et lapsed ei plaksuta kohe kaasa, vaid peavad rütmi meeles ja plaksutavad hiljem üheskoos või üksikult õpetaja märguande kohaselt.

Edasi võiks anda ülesande: koputage kaheosalist - rütmi! kolmeosalist! jne. Et kõik korruga läheks, loetakse üks alg-takt või annab õpetaja (või ka õpilane) taktilöömisega märku.

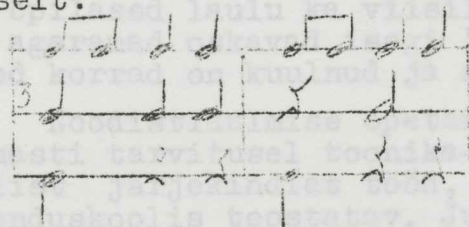
Õpetaja kirjutab tahvlile mõne rütmi nootides, mida lapsed loevad rütmisilpidega või plaksutavad (koputavad), üks õpilasist kirjutab, teised loevad.

Õpetaja laulab, mängib või koputab, mida lapsed annavad edasi taratammitades või nootides (rütmiline diktaat).

Plaksutamine ja koputamine saavad olla väga vaheldusrikkad ja mitmekesised, olenevates sellest, kas lüüakse vastamisi peopesad (tugevad löögid), kas lüüakse näppudega peopesa või ainult näpud vastamisi (nõrgad löögid); kas koputame lauale terve käega või ainult pehmelt näpuotsadega, pliiatsiga lauale või jalaga põrandale. Edasi võib klassi jagada rühmadeks, kus üks rühm esimese lause ajal plaksutab, teine järgmise lause ajal koputab lauale sõrmedega, kolmas pliiatsitega jne. See toob õppetöösse elevust ja hoiab tähelepanu pingul.

R ü t m o r k e s t e r .

Edasi võib laulule rütmilise saate luua sel viisil, et enam ei plaksutata ega koputata laulurütmis, vaid iga rühm saab ühe- või paaritaktilise rütmilise motiivi, mida terve laulu ajal korrates kaasa "mängitakse". Näiteks võiks seada laulule "Tõistre Tõn-ul torupill" rütmilise saate kolmele rühmale järgmiselt:

koputamine pliiatsiga lauale

käteplaksutamine

jalakoputus

Võib nii alustada, et esiteks mängitakse ainult rütmilist "eesmängu" mõned taktid ilma lauluta. On veel huvitavam, kui rühmad astuvad sisse üks varem, teine hiljem. Näiteks: esiteks pliiatsite koputused, mõne takti järele tulevad kaasa käeplaksud, lõpuks jalakoputused. Rütmilist kaasmängu võib mängida ka iga salmi vahele mõned taktid, samuti peale laulu lõppu järelmänguks. Millal üks või teine rühm sisse astub, seda näitab juht taktilöömise. Juht võib vaiksemal kohtadel mõne rühma mängust välja jätta ja tugevamal kohtadel uuesti kaasa

tõmmata. Lapsed on sunnitud hoolega jälgima, et õigel ajal lõpetada ja täpselt sisse astuda. Samuti on niisuguse "orkestriga" lõbus harjutada crescendot ja decrescendot (kiiremat ja aeglasemat tempot).

Siit on ainult lühike samm tõelise rütmorkestrini, mille instrumendid on: trianglid, kastanjetid, tamburiinid, trummid ja tsümbalid (kaks taldrikutaolist riista, mida vastamisi lüüakse). Kui asendada toodud näites pliiatsikoputamine trianglilöökidega, plaksutamine - kastanjettidega ja jalakoputus trummiga, siis ongi meil rütmiorkester, mis viimasel ajal laulu- ja muusikaõpetuse algastmel paljudes koolides on kasutusel, kust ehk täienduskoolidelgi mänguriistu õnnestub laenata. Häda korral ehk leidub mõnel õpilasel mängutrumm või midagi muud, mida saaks kooli kaasa tuua, kastanjetid (kaks puulipatsit) saaks ka ise valmistada. Nii olekski loodud kodusel teel rütmiorkester, kuigi ka ostes need lihtsad asjad ei maksa kuigi palju (siin Rootsisis).

Rütmiorkestrit kasutatakse ka muusika kuulamisel, kus õpilased kuulates muusikat helilindilt või grammofonilt mängivad kaasa igauks oma osa rütminootide järele trükitud planšidelt või suurelt tahvlilt, kuhu on saade kirjutatud. Selline tegevus sunnib tähelepanelikult kuulama ja võimaldab ka kuulamise puhul isetegevust.

M e l o o d i l i n e k ü l g .

Meloodilise külje käsitlemisel leiavad lapsed, et mõned helid on kõrgemad, teised madalamad. Õpetaja laulu või mängu kuulates pannakse tähele, missugune heli on kõrgeim, missugune madalaim, kus kohal on suuremad hüpped üles või alla. Lapsed püüavad lauldes või kuulates näidata meloodia liikumist, kõrgemate helide puhul käsi ülespoole tõstes ja madalamate puhul allapoole lastes. Võiks tahvlile joonistada ka meloodia "pildi", kui laulmise ajal vahetpidamata tahvlile joont tõmmates jälgida meloodia käiku, tõustes kõrgemale või laskudes madalamale, või püsida ühekõrgusel, nagu laulu tõusud ja langused seda nõuavad. Seda võivad ka õpilased teha.

Kuna noodimärgid on juba tuttavad seoses rütmiharjutustega, siis on nüüd kerge üle minna helide kõrguse märkimisele noodijoonestikule. Kuigi täienduskoolis pole aega süstemaatilisteks helitabamise harjutusteks, on noodist siiski suur kasu ka viisi õppimisel, sest jälgides noodipildis meloodia liikumist, saavad õpilased laulu ka viisiliselt palju rutemini selgeks ja mõned agaramad oskavad isegi "noodist laulda", kui nad lauluviisi mõned korrad on kuulnud ja nooti jälginud.

Noodistlaulmise õpetamiseks algkoolis on praegusel ajal enamasti tarvitusel toonika-do meetod, kuid see nõuab pikemaajalist järjekindlat tööd, seepärast pole selle kasutamine täienduskoolis teostatav. Juhul, kui kohalikus koolis õpilased on selle meetodi abil õpetust saanud, siis on küll kasulik nende oskusi samal viisil edasi arendada. Seda arvestades on käesoleva kava lõpuosas toodud ka lühike ülevaade toonika-do meetodist.

A u u l m i s e a r e n d a m i n e .

Kõik harjutused ja võtted, mida siin on kirjeldatud seoses rütmi ja meloodia õpetamisega, on õieti muusikalise kuulmise harjutused. Õpilasele ei anta midagi valmina, vaid ta peab ise kuulama, kujutluse looma ja seda püüdma edasi anda, näit. rütmi lugedes või üles kirjutades. Vähehaaval areneb ka sisekuulmine, s.o. nähes nooti, kuulatakse oma seesmise kõrvaga juba rütmi ja helisid. Muidugi ei lähe see kõigi juures nii kergesti. Raskusi on nendega, kellel muusikaline kuulmine on vähe arenenud. Nendele peab erilise hoolega abiks olema.

Nad võtavad osa õppetööst niisemuti nagu teisedki, ilma et see välja paistaks, et nad on erilise tähelepanu osalised. Juba üsna õppetöö alguses õpetame neid õiget tooni tabama. Kui on selgeks tehtud mõisted kõrgem ja madalam toon, siis mängime või laulame kaks erineva kõrgusega tooni. Lapsed otsustavad, kumb on kõrgem, ja püüavad ka ise laulda kaht isesuguse kõrgusega tooni, näit. esmaabi auto tuututamist järele aimata. Järgmine aste on ettelauldud tooni tabada. Kogemused on näidanud, et lastel laste hääle järele on kõige kergem õiget tooni kätte saada. Keegi õpilasist laulab ette ühe tooni, mis on laste hääle kõrgusele paras, mida teised üksahaaval järele laulavad. Kui mõnel see ei õnnestu, siis laseme teda ühe ja teise järele jälle uuesti katsutada, aidates nõuandega kõrgemale või madalamale, kuni see tal viimaks õnnestub. Sama tooni kuulmine mitmelt eritämbriga häälelt aitaks nagu kuulmist teritada. Kui see siiski ei peaks minema, siis laulame või mängime ühes temaga tema enda lauldud tooni. Nüüd ta harjub kuulama, kuidas see tundub, kui hääled ühte kõlavad. Pisitasa õnnestub teda poole või terve tooniviisi õigesse kohta viia. Niisuguseid harjutusi võime teha iga uuesti õpitava laulu algtooniga. See võtab pärastpoole aega ainult mõned sekundid.

Sagedasti pole selle põhjuseks, et laps õiget tooni ei suuda tabada, mitte halb kuulmine, vaid see, et ta ei oska veel valitseda kurgu lihaste üle. Aegamööda areneb kuulmine ja ta harjub oma hääleorgani allutama kõrva kontrollile. Nüüd harjutame juba paari-kolme-toonilist sõna puhtalt laulma.jne.

Kui kõik see alguses tulemasi ei anna, ei tohi siiski lootust kaotada. Ei tohi lapsele kunagi öelda, et ta lauldud ei saa, see võiks sugereerivalt mõjuda, nii et ta tõesti enam edaspidi ei laula. Mõned lapsed keelduvad laulmast, et keegi neile kunagi on öelnud, et nad lauldud ei saa. Niisugusel puhul tuleb neisse usku ja endausaldust sisendada. Tuleb julgustada, tiivustada. Kiitus õigel kohal ja parajal ajal vähimagi edu puhul on mõnikord suureks abiks.

Sagedasti on kõrgem või madalam hääleulatus selleks põhjuseks, et laps ei suuda õiget tooni tabada. On tähtis, et lauldaks parajas kõrguses, mis sõbiks kõigile õpilasile. See pärast on alguses soovitatav valida laulud, mille ulatus on väike (5-6 tooni).

H ä ä l d a m i n e .

Olukorras, kus lapsed elavad võõrkeelses ümbruses ja igapäevaseks läbikäimise keeleks mänguseltsilistega on võõrkeel, tuleb erilist rõhku panna eesti keele õigele hääldamisele, milleks laulutunnid annavad väga tänuväärt võimalusi.

Uut laulu alustades loeb õpetaja laulusõnad ette, mida pärast üheskoos korratakse, et anda kõigile võimalust hääldamist

harjutada. Parast vanematute sõnade ja moistetete selgitamisele on jällegi hea võimalus kooris ja ka üksikult neid sõnu hääldada. Kui hääldamine jätab soovida ja ka suu ei taha korralikult avaneda, siis anname juhiseid artikulatsiooniorganite õigeks hoiakuks üksikute häälikute puhul, pannes eriti rõhku nende häälikute ja sõnade hääldamisele, mis võõrkeelte mõjul ei taha õigesti kõlada. Laulmise puhul on see eriti tähtis, et suu küllaldaselt avaneks, kuid ka kõnekeelele mõjub see hästi.

Muidugi juhime hääldamisele tähelepanu ka edasisel lauluõppimisel. Ei tohi unustada kaashäälikute selget hääldamist. Eriti sõnade alguses ja lõpus kostuvad need tihti puudulikult. Heaks hääldamise harjutuseks viisiõppimisel on laulda mõnd lauset või ka tervet viisi mitte sõnadega, vaid korrates üht ja sama silpi, kus esineb häälik, mida tahame eriti harjutada. Heaks harjutuseks on ka sõnade sosistades lugemine nii, et see oleks võimalikult kaugele arusaadav.

Hingamine.

Ilmeka laulmise üheks eelduseks on õige fraseerimine, s.o. muusikalise lause korralik ettekandmine kõigi tema tõusude ja langustega ilma asjatute pausideta. Et see oleks võimalik, peab kopsudes olema küllaldane õhu tagavara. Selle soetamiseks tuleb harjutada õiget hingamist.

Kõigepealt juhitakse tähelepanu õigele kehahoiakule, mis peab olema vaba, ilma pingeta, kuid keha ei tohi olla kõveras. Harjutatakse diafragma hingamist, mille abil saab kopsu kõige suurema õhu tagavara. Sisse hingatakse nii, et alguses täitub kopsu alumine osa, mille läbi kõht tõuseb, pärast täitub ka kopsu keskmine ja ülemine osa. Välja hingatakse pikkamööda, sosistades tssssssss..... (et väljahingamine kuuldav oleks ja et saaksime kontrollida õhu ühtlast voolamist) nii kaua kui suudame.

Hingamisharjutusi võiks teha seoses laulmisega paar minutit kohe tunni alguses.

Hääleharjutamine.

Ilusa lauluhääle eelduseks on kurgu, suu ja ninakoopa resonaatorite korralik kaasahelisemine. Harjutamisel on soovitatav lähtuda häälikuist, mille hääldamisel hääleorganid on soodsas asendis.

Algust tuleb teha mmm laulmisega, kusjuures huuled on õrnalt koos, nii et lauldes tundub huultes kõditamist, kuid hambad on siiski avatud, et suukoobas oleks suurem, keel on all ja puudutab õrnalt alumisi hambaid.

Kui oleme saanud "m" ilusasti kõlama, siis läheme üle "u" juurde lauldes "mmuuuu" ja paneme tähele, et "mm" lauldes saavutatud kandev toon jääks püsima ka uu'le üle minnes. Avades suu üleminekul mm'st uu'le jääb keele asend endiseks, kuid suu avaneb rohkem ja huuled sirutatakse tublisti ette, et tekiks ilus "uu", mida kergem oleks eraldada järgnevast "oo"st. Samal viisil harjutame ka "o" ja "a" häälikut - lähtudes mm'st lauldes "mmooo" ja "mmaaa", Kogu aeg jääb keele asend endiseks, ainult suu avaneb iga järgmise häälikuga ikka rohkem ja rohkem. Lõpuks võiks laulda veel "mmuuuooooaa" seega saavad

lapsel aru, kui suur taantsus on suu õigel avamisel, sest suu vähema või suurema avamisega need häälikud moodustuvadki.

Edaspidi harjutame ka l, n ja r häälikuid, mida peame laulma heliliselt, lauldes "liuuu", "lloo", "llaa", "nnuu" jne. jne. Samuti harjutame ajajooksul läbi ka ülejäänud täis- ja kaashäälikud. Sobiv juhus on selleks siis, kui need ei taha laulus hästi kõloda. Seesuguseid harjutusi tuleb teha lauldes mõnd sobivat helide rida, näit. kolmkõla helidel do-mi-sol-mi-do laulame mmuu-mmuu-mmuu-mmuu-mmuu, seda kordame mitu korda tõustes pooletooniviisi kõrgemale. Aga võib ka terve õpitava lauluviisi laulda läbi näit. "nnuu" või "nnaa" ga.

Ilusa lauluhääle saamisel on suur tähtsus heal eeskujul. Kõige ideaalsem oleks, kui õpetajal on ilus lauluhääle. Aga võib seada ka eeskujuks õpilasi, kellel on ilus lauluhääle. Ka on soovitatav tarvitada helilindi või grammofoni abi, kui see võimalik.

T ö ö k a v a uue laulu õppimisel.

1. Eelmisel tunnil õpitud või mõne muu tuttava laulu kordamine.

2. Sissejuhatuses vestlus uue õpitava laulu aineil. Õpilased jutustavad oma elamusist, tähelepanekuist ja kogemusist, kui aine on neile lähedane (mängu-, aastaegade-, pühadelaulud jne.) või õpetaja loob sobiva meeoleolu mõne sissejuhatava lausega ja tutvustab lapsi sõnade ja viisi loojatega.

3. Õpetaja või mõni õpilane laulab laulu ette. Ettekanne võib olla ka grammofonilt või helilindilt.

Kui selles osas toimub ka laulu rütmiline analüüs, siis laulab õpetaja laulu mitu korda, kuna lapsed märgivad kuulmise järele tahvlile (võimaluse korral ka oma vihikusse) laulu takti ja rütm.

4. Laulu sõnade lugemine (mitte päheõppimine, sest see sünnib nagu iseenesest viisiõppimisel). Tundmatute sõnade ja mõistete selgitamine, võimaluse korral piltide või muude õppevahendite abil (õpetaja joonis).

Lugemine on tingimata vajalik sellepärast, et laulurütm sagedasti moonutab sõnu, mille tõttu lapsed ilma lugemata ei tea, kuidas neid hääldada või mis need tähendavad. Lugemine võib toimuda üksikult, gruppideviisi või kõik koos.

Peale seda, kui laulu on loetud harilikus värsirütmis, tuleb laulusõnu lugeda ka meloodiarütmis, et lapsed õpiksid sõnu kiiremalt ja aeglasemalt hääldama, nagu laulu viis seda nõuab.

5. Kui laulu on juba rütmioõppimisel mitu korda kuulnud ja lastel on kasutada noodid, siis laulavad õpetaja (võib ka mängida) ja õpilased üheskoos. Õpilased esiteks tasa ümisesdes, pärast ikka tugevamini, kuna lõpuks suudavad laulda üksi.

Kui aga olukord on raskem (lapsed pole muusikaliselt nii väga arenenud v.m.), siis tuleb harjutada lausehaaval. Lauldakse üks lause ette, mida lapsed esiteks kuulavad. Siis katsuvad lapsed üksi või mänguriista saatel laulda, olenedes nende võimetest. Mõne kordamise järele on see meelde jäänud. Kui mõnda intervalli on raske tabada või meeles pidada, siis

harjutada seda kohe, lauldes vastavat sõna või mõnd silpi, korrates mõnenoodilist motiivi, kuni see puhtalt kõlab.

Nii õpime ka järgmise lause. Kui see on käes, siis kordame ka esimest lauset, lauldes seda kokku praegu õpitud esimese lausega. Edasi asume samal viisil kolmanda lause juurde jne., kuni lauluviis on omandatud. Lausehaaval lauldes on enam võimalusi nõrgemaid kaasa aidata. Vähemalt iga lause algustooni saame neil teistega ühte häälestada.

6. Viimistlemine. Kuna lauluviis ja üksikute nootide tabamine meile enam raskusi ei tee, siis on nüüd võimalus suuremat tähelepanu pöörata õigele fraseerimisele ja õigel kohal hingamisele. Samuti seame omavahel tasakaalu tõusud ja mõõnad, s.o. harjutame nüansseerima, õpime tähele panema dünaamilisi märke: p, f, pp, ff, cresc. decresc. jne. (muidugi kui need esinevad).

7. Tõlgitsemine ja ettekanne. Kui kõik eelpool mainitu juba rahuldavalt läheb, siis katsume laulule ja meile endile leida sobiv tempo, seda ettenähtud kohtades kiirendades või aeglustades, nagu seda viisilooja on soovinud näha, või nagu me seda ise leiame laulu mõjulepääsemiseks vaja olevat. Nüüd peaksime suutma sisse elada tundmustesse ja mõtetesse, mida tahtsid luuletaja ja helilooja väljendada, et neid elamusi hingestatult kuulajatele edasi anda, et laul tuleks südamest ja võiks ka minna südamesse.

Pedagoogilisi ja metoodilisi juhiseid.

Õppetöös on kasutusel analüütilis-sünteesiline meetod, s.o. midagi uut ei õpita lahus laulust, vaid lähtekohaks on laul või muusikapala, nagu seda kuuleme, mitte kirjutatud noot. Kõiki algelemente õpitakse tundma kuulmise järgi, ärata-des lapsi isetegevusele. Sellega seoses toimub vaatlemine, s.o. muusika algelementide tähelepanek, kuulmine, arutamine ja lõpuks ülesmärkimine.

Aine jaotus olgu progressiivne, kõige kergemaist üles-andeist vähehaaval raskemaile üle minnes. Alguses tuleb valida laulud, mis on kerged ja lihtsad niihästi viisilt, rütmilt kui ka sõnade poolest, sest kõigil neil aladel süvendame teadmisi paralleelselt (kuigi neid eelpool oli käsitletud eri peatük-kidena).

Laulutunnis tuleb aega nii jaotada, et peamine tähele-panu oleks pööratud eespool toodud töökava p. 4 ja p. 5 läbi-viimisele, laulu sõnade ja viisi õppimisele, mis on ju täien-duskooli oludes tunni tõeline ülesanne. Sissejuhatavate ja kõrvaliste osade juures tuleb olla ajaga äärmiselt kokkuhoid-lik.

Töökava 6. ja 7. osa, viimistlemine ja tõlgitsemine (eriti viimane) võiks toimuda edaspidi koos teiste laulude kordamisega, kui valmistatakse ettekandeks mõne esinemise puhul.

Esitatud töökava pole mingi šabloon, mida ei tohi muuta. Iga õpetaja talitagu vastavalt oma olukorrale (õpilaste võimed, lauluks kasutada olev aeg) ja vajadustele, et antud olukorras suurimaid tulemusi saavutada.

Laulmisest võtku osa kõik õpilased, kedagi ei saa vabastada sellepärast, et tal "häält ei ole". Nagu eespool esitatust selgub, on viisiõppimine ainult üks osa lauluõppimisest. Kuigi õpilane mingil põhjusel ei saa laulda, saab ta ikkagi kaastegev olla rütmilises saates.

Seos teiste õppeainetega.

Meie esivanemate juures oli terve elu ja tegevus läbi põimitud lauluga, sellest annavad tunnistust rahvalaulud iga-aastastelt tööaladelt, pühade-, tähtpäevade-, pulma- ja muud laulud. Ka iseseisva Eesti koolis oli laul tähtsal kohal saateainena teiste õppeainete käsitlemisel. Seda traditsiooni tuleb jätkata ka täienduskoolis.

Kõige lähem side laulul on eesti keelega, sest sõnade õppimine on ka keeleõppimine. Paljusid laule, mida eesti keele tunnis õpitakse, saab ka laulda. Aga laulu saame kasutada ka meeleolu loomiseks proosapalade lugemisel. Lugeses sügisest, talvest, pühadest jne. laulame sissejuhatuseks või mõnel muul sobival momendil vastavasisulisel laulu.

Ka maateaduse tunnis saab laulu abiks võtta, sest meil on palju laule, mis kodumaa looduseilust ja isamaa armastusest jutustavad. Samuti laule, mis seotud kohanimedega. Näit. "Uhti- uhtiga" saaks pika reisi ära teha.

Eesti iseseisvuse ajal võis tihti kuulda väljendust: meie rahvas on end vabaks laulnud. Ja tõesti, meie laulus on ka meie ajalugu. - Muinasaja käsitlemisel sobivad rõõmsasisulisel rahvalaulud (Kui ma hakkas laulemaie, Kuku sa kägu jne.). On vist parem, kui jätta kõrvale raskemeelsed laulud, mis käsitlevad pimedaid surveaegu võõraste võimuse all, samuti kui nende ajajätkude pikem arutamine ajaloo tundideski. Kuid seal tuleb ärkamisaeg, mille sihid ja aated, mõtted ja tunded leiavad väljendust selleaegseis lauludes. Mõne sellise laulu ettekandmine võib teinekord rohkem anda selle ajajärgu mõistmiseks, kui pikad seletused. Ka iseseisvusaegseis lauludest pole meil puudust.

Laulu emotsionaalsest, sugereerivast ja ühendavast mõjust olid teadlikud kirikuisad endistel aegadel, sellest hakatakse ikka rohkem ja rohkem aru saama praegusel ajal, ja seda tuleb ära kasutada ka meil.

Kuigi meie ei jõua kõiki laule ära õppida ja ette kanda, mis saateainena sobiks ja vajalikud oleksid, peaksime seda rohkem kasutama grammofooni ja helilindi abi, et vähegi tasa teha seda lünka, mis meil tekib võrreldes pärismaa kooliga, kellel on kasutada mitmesuguseid võimalusi tehniliste vahendite ja kooliraadio näol.

E e s t i m u u s i k a k u u l a m i n e .

Oleks vähe sellest, kui piirduksime muusika kuulamisega ainult meeleolu loomiseks. Kuulamine tuleb lülitada töökavasse ühe olulise tegurina eesti laulu ja muusika õppimisel.

Kuulamine olgu korraldatud samal põhimõttel, nagu see toimus laulude õppimisel: see olgu teadlik ja aktiivne. Kuulamisega seoses toimugu ka vaatlemine, s.o. muusika elementide tähelepanek, arutamine ja võimaluse korral meelepidamiseks ka ülesmärkimine, paarirealine kokkuvõtte andmeis ja tähelepanekuist

töövihikusse. Peale vanade tuttavate laulutunnist (takt, rütm, duur või moll jne.) tuleb nüüd juurde ka palju uut, mis lihtsate laulude juures puudus, nagu: vahelduv tempo, staccato ja legato, motiivide kordamised, teema, variatsioonid jne.

Muidugi peab õpetaja kõigile neile seikadele juba alguses tähelepanu juhtima andes kuulama asudes kindlad ülesanded küsimuste abil, millele lapsed püüavad vastuse leida. Alata tuleb kõige lihtsamast, näit. on see mees-, nais-, laste- või segakoor? keel- või puhkpillid (aja jooksul suudetakse üksikuid pille eraldada)? Kus oli tempo kiire, aeglane? Missugused kohad olid jõulised, tugevad, mahedad, õrnad? Mitu salmi lauldi? Kas mõnda osa korrati?

Tähelepanekuid helitöö iseloomu kohta: kurb, rõõmus, heroiline, idülliline? Marss, valss, polka? Milliste vahenditega helilooja oma elamusi väljendab (kiirem, aeglasem rütm, staccato, legato, kordamised, tõusud ja mõõnad)?

Meeles pidada mõni motiiv, peateema!

Kuigi eesti muusika ajalugu ei saa sajandeid arvestada, siiski võib eraldada ka meie muusikas erinevaid stiile alates ärkamisaja lihtsaist lauludest kuni praegusaja moodsa heliloominguni. Ka igal eesti heliloojal on oma isikupärane stiil, millele peaksime tähelepanu juhtima.

Ei tee kahju, kui mõnele küsimusele ei suudetud vastata, seda suurem huvi on teost uuesti kuulata, et õiget vastust leida. Pole soovitatav ühekordse kuulamise puhuks esitada palju küsimusi, aitab paarist-kolmest. Järgmisel korral võib täiendavaid küsimusi esitada uuteks tähelepanekuteks.

Muidugi püüab õpetaja tutvustada heliteost enne kuulama asumist, lauldes või mängides peamotiivi, andes andmeid heliloojast, loomisajast ja kui võimalik ka helitöö ajaloost. Kuigi see kõik peaks olema võimatu andmete puudumisel, pole siiski põhjust kuulamisest loobumiseks: iga heliteos kõneleb ka ise enese eest.

Töökava koostamine õppeaastaks.

Nagu juba käesoleva seletuskirja alguses on mainitud, on olud ja võimalused täienduskoolides väga erinevad. Arvestades seda, pole mõeldav, et kõik koolid kava suudavad ühes ja samas ulatuses läbi võtta. Seepärast tuleb õppeaasta alguses käesolevat kava oma kooli võimalustele kohandada. Halvemate tingimuste puhul tuleb mõndagi ära jätta, eriti soodsa olukorra puhul on muidugi mõeldav isegi selle laiendamine.

Olgu siin toodud mõned kaalutlused mõlemiks juhuks.

Kava koondamise puhul tuleb silmas pidada, et täienduskooli ülesanne on anda seda, mida kohalik kool pole võimeline andma:

Lauluvara eesti lauludest.

Seepärast võiks kava koondamisel välja jätta kõik see, mida kohalik kool isegi õpetab s.o. palju seda, mis on ühenduses noodiõpetusega. Küll aga peaksime oskusi, mida lapsed on kohalikus koolis omandanud, ära kasutama oma täienduskoolides eesti laulude õpetamisel. Näit.: Kasutame küll noote, aga ei hakka harjutama helitabamist, vaid rahuldume sellega, mida lap-

sed juba oskavad. Loeme küll laulu rütmiliselt ja plaksutame, aga ainult nii palju, kui see on meie laulu mõistmiseks vajalik. Muide, - rütmiõpetamine siin kirjeldatud meetodi järel ei võta palju aega, kui seda kokkuhoidlikult kasutada. Väike ajakulu, mida see võtab, saab mitmekordselt tasutud seega, et tund on lõbus ja elav ning laulud kõlavad täpsemalt.

Kõige rängem koondamine oleks see, kui laulutunnid peavad kooli tunnikavast välja jääma, kas aja või õpetaja puudumisel. Aga see ei tarvitse veel tähendada, et laulmine üldse koolitöös kasutusele ei tuleks. Siis võiks lauluõppimine toimuda nii, nagu see perekonnaski sünnib: üks laulab ees ja teised püüavad laulda järel, nii palju kui suudavad. Nii oleks võimalik laulumänge mängida ja ka lihtsamaid laule õppida saateainena teiste õppeainete juurde. Oleks mõeldav kedagi abiks kutsuda, kes lastega mõnikord laulaks ja mängiks. Tuleks ära kasutada neid võimalusi, mida pakub eesti muusika kuulamine, nagu seda oli kirjeldatud eelmises peatükis.

Kava laiendamise puhul võiks süvendada rütmiõpetamist. Plaksutamise ja koputamise kõrval võiks kasutusele võtta rohkem rütmi-instrumente, mis toob õppetöösse suurt vaheldust. Võiks kasutada ka meloodia-instrumente, kui mõni õpilane oskab neid mängida. Hea mängumees võiks mängida meloodiat, teised hoolitseksid lihtsama kaasmängu eest (ostinato), mida nii võib seada, et see on läbiviidav isegi gitarri või viiuli tühjadel keeltel (ilma näppude asetamata). Sellist saatemuusika harrastamist seoses lauluõpetamisega soovitatakse rootsi põhikoolis soojalt. Seda põhjendatakse sellega, et praegusaja laste muusikaline huvi on rohkem instrumentaalne kui vokaalne. Pealegi on vanemad õpilased sagedasti juba häälemurde-eas. Neist kogemust tuleks meilegi eeskujuna võtta, kui selleks võimalusi leidub.

Rootsi oludes on võimalik luua muusika-õppiringe, kus peale juhi tarvitseb olla ainult neli õpilast ja mida riik rahaliselt toetab. Iga lauluõpetaja suudab lihtsat pilli nagu blokkflööti või ksilofoni (ainult oktaavi ulatuses laste orkestris) sellises ringis õpetada. Nii oleks koolil oma orkestergi.

Ka võiks kõne alla tulla kahehäälnelise laulu, millega algust tehakse lihtsate kaanonite laulmisega. Kui aga olks valida kahehäälnelise laulu ja rütmiorkestri vahel, siis peaks eelistama viimast, sest selle vaeva- ja ajakuluga, mis kulub kahehäälnelise laulu õpetamiseks, võib rütmipillidega palju ära teha. Lastel on lõbusam, tund on elavam ja kõik saavad kaasas olla. Mis aga kõige kaaluvam: keegi ei tunne end nõrgemana.

Kui kava veelgi laiendada, oleks mõeldav süstemaatiline helitabamisharjutamine, toonika-DO meetod, eriti siis, kui lapsed kohalikus koolis vastavat õpetust saavad.

Toonika - DO meetod.

Lühike kokkuvõte.

Selle meetodi järel tuleb kõige esmalt tähelepanu alla pöhitoon DO, mida õpitakse kuulma ja tunnetama. Sellest lähtudes õpitakse laulma ja tabama kolmkõla helisid, esiteks SOL, siis MI ja lõpuks DO² (oktaav kõrgemal eelmisest). Kui neid osatakse tabada, siis tulevad teised helid järjekorras: RE, SI, FA ja LA. Muudugi, iga uue heli harjutamiseks läheb tund või paar, sellepärast tuleb arvestada pikemaajalist süstemaatilist

tööd, et rahuldavaid tulemusi saavutada.

Kuna kõigil duur-helistikel on ju samasugused helisuhted vastavate astmete vahel, siis on võimalik laulda noodi järgi ükskõik missuguses helitõus. Tuleb ainult pöhitoon DO viia vastava heliredeli esimesele astmele, teised helisuhted kanduvad vastavalt kõrgemale ja madalamale ja nimekki jäävad, nagu need alguses õpiti: DO, RE, MI, FA, SOL, LA, SI SO'. Ainult kõrgus on nüüd muutunud.

Kui duur-helistikus laulmine on kindel, siis asutakse moll-helistiku juurde, kasutades õpitud oskusi duur-helistikust, See meetod on väga sobiv algkooli ees, sest selle abil võivad ka vähem musikaalsed helitabamist ja noodist laulmist õppida. Ka rütmi harjutamine rütmisilpidega kuulub selle meetodi juurde.

Õpeti on sel meetodil viimasel ajal vastaseid, kes heidavad toonika- DO-meetodile ette, et see arendavat tonaliteedi-tunnet (mida inimesel looduse poolt ei olevat), mis takistavat moodsa vabahelistike- ja 12-tooni-muusika nautimist.

Oh seda elu ja unne. L a u l u v a r a

Kogu Pagulas põlves on ilmunud järgmised nootidega lauluraamatud: Prof. Juhan Aavik, "Kooli Leelo" I, "Kooli Leelo" II ja "Kooli Leelo" III. Jaan Kuusk "Minu lauluvara" I ja "Minu lauluvara" II. Peale nende on kõigil lauluõpetajail hädavajalik tutvuda prof. Juhan Aaviku "Eesti muusika ajaloo"ga, mis ilmub lähemal ajal neljas andes.

Neist raamatuid on tehtud laulude valimik, mis lisatud käesoleva kava juurde. Põhimõtteks valimisel oli - laulud olgu eesti laulud, eesti rahvaviisid või eesti heliloojate looming, mis on lastele jõukohased laulmiseks. Teiste rahvaste viisidest on võetud ainult need, mis on meile ajajooksul nagu raudvaraks saanud. Muidugi ei tähenda see, et muid laule ei võidaks laulda. Igale koolile jääb võimalus ka muid laule õppida, aga üldiseks põhimõtteks jäägu:

Eestlane, MEIE LASTELE ARMSAKS JA OMASEKS TEHA BESTI LAUL, Kes turned moon NIIPALJU KUI SEE ON IGANES VÕIMALIK!

VALIMIK LAULE.

Eesti hümn	Fr. Pacius.	Kooli Leelo II
Laulge, poisid, laulge, peiud.	Eesti rahvaviis.	Kooli Leelo I
Kui ma hakkam laulemaie.	" "	" "
Uhti-uhti, uhkesti.	" "	" "
Väike Anni, tillu Anni lähvad metsa marjule.	J. Aavik	" "
Tombi Toomas tore mees.	" "	" "
Kus sa käisid sokukene.	" "	Minu lauluvara I
Üksinda na.	Laste mängulaul.	" II
Kivikasukas.	Eesti tantsuviis	" "
Meie tamm läheb tantsimaie.	Eesti rahvaviis	" "

Pillimehed.	Lastelaul.	Minu lauluvara	II
Paul tegi pajupuust pesuna.	R. Päts	" "	"
Igalühel oma pill.	"	" "	"
Kes aias, J...	Laste mängulaul.	" "	"
Elagu kõik me armsamad aasad.	Lastelaul.	" "	"
Nüüd kevad käes on.	Soome mängulaul.	" "	"
Täna liugu laseme.	Eesti rahvaviis.	" "	"
Mu koduke on tilluke.	A. Kiiss.	" "	"
Lapsed lähme lauluga.	"	" "	"
Veere värten vurinaga.	Lastelaul.	" "	"
Kus sa käisid, sokukene.	Eesti rahvaviis.	" "	I
Mart nüüd tuleb materdades.	R. Päts.	" "	II
Süda tuksub tuks-tuks-tuks.	K.A. Hermann.	Kooli Leelo	II
Oh seda elu ja õnne.	Eesti rahvaviis.	" "	"
Kuku sa, kägu.	" "	" "	"
Üles, üles, hellad vennad.	" "	" "	"
Elas metsas mutionu.	" "	" "	"
Veli hella vellekene	" "	" "	III
Minu veli virvipuu.	Eesti rahvalaul.	" "	II
Kui Kungla rahvas kuldsel a'al.	K.A. Hermann.	" "	"
Tulge kokku külalapsed.	Eesti rahvaviis.	" "	"
Hoiä, Jumal, Eestit.	Juhan Aavik.	" "	"
Eesti lipp.	E. Vörk.	" "	"
Eesti on me isamaa.	" "	" "	"
Eestimaa, mu isamaa.	E.A. Schultz	Minu lauluvara	I
Kas tunned maad, mis Peipsi rannalt	Prantsuse rahvaviis.	K. Leelo	II

EESTI MAATEADUSE ÕPPEKAVA

TÄIENDUSKOOLIDELE JA NOORTE ORGANISATSIOONIDELE

A. NOOREM ASTE

I, II ja III õppeaasta

Kõne-, vaatlus- ja jutustamisharjutusi. Aineks on lapse kogemused ja elamused mis on pannud tegevusse tema meeled ning kujutluse ja äratanud temas huvi: kodu, kool ja ümbruskond. Kasvataja ülesandeks täienduskoolis jääb lapse huvide ja elamuste maailmast eriti koduga, eesti keelega, eestlusega kui rahvusega ja kodumaaga ühenduses olevaid huviseid leiutada ja võimaluse pii-rides edasi arendada. Kuna suur osa eeltoodud küsimustest võetakse läbi asukohamaa koolis, siis jääb eesti täienduskooli ülesandeks eesti rahvusliku osa laste elust esile tõstmine ja arendamine.

Koduloolisi aineid:

a/ Laste kodune elu eriti eestluse säilitamise seisukohast nähtuna. Vanemate armastus laste vastu ja nende hoolitsemine laste eest. Rõõmsad ja kurvad päevad koduses elus. Tähtpäevi ja nende rahvapärane pühitsemine. Jõulud, vana-aasta õhtu ja selle pühitsemise kombeid, uusaasta, vabaduspüha, lihavõtted, jüripäev, nelipühad, emadepäev, jaanipäev ja võidupüha, mardipäev ja mardisandid, vastlapäev. Laste rõõmud ja mängud kevadel, suvel, sügisel ja talvel. Rahvatantse ja -mänge.

b/ Mõnda lapsi ümbritsevast loodusest ja laste elust. Siin tuleb peaaegu asetada laste sõnatagavara täiendamisele ja kodu- maa looduse kirjeldamisele.

Õu ja aed: linnud, lilled, puud, mängud. Koduloomi ja -linde. Linde ja loomi metsas, põllul ja vetel. Eesti talu- ja linnaelust. Tähtsamaid elukutseid Eestis: põllumees, tööline, käsitöeline, kaupmees, kaeuur, merimees, kalur.

Kujutletud reis läbi Eesti.

Saateaineiks ja lugemisharjutusteks on eestkätt koduloolise ainega seotud lood laste maailmast, laste ja kodu muinasjutud, lood ja muinasjutud loomade elust, lastelaulud, luuletused ja mõistatused.

Soovitav on, et eeltoodud kava võetakse läbi vastavalt klasside arvule kahes osas, et vältida asjatuid kordamisi. Nii näit. võiks osa a/ läbi võtta ühel ja osa b/ järgneval õppeaastal.

B. VANEM ASTE

IV, V ja VI õppeaasta

Kodukohast (õpilase praeguse kodu ümbrusest): pinnavormide, looduse ja rahva tööalade vaatlus seoses õpikäikudega. Saadud muljete võrdlemine vanemate koduga Eestis ja nende ühendamine üheks tervikuks. Pilte Eestist. Asend, suurus ja piirid.

Kodumaast. Tutvumine kodumaaga ja võimaluse pii-rides kodu-maakonnaga, kihelkonnaga ja vallaga kaardil: meri, tähtsamad lahed, väinad, saared, poolsaared, neemed. Kõrgustikud, madalikud, kõrgemad mäed. Jõesed ja järved. Teed, Maakondlik jao-

tus. Linnad.

Mõõtmisi kodumaa kaardil, reisimine kodumaa kaardil. Kodumaa tüüpilisemaid maa-alasid ja nende võrdlemine asukohamaa geograafiliselt nendele lähedal seisvate maa-aladega. Õpikäike. Kujutletud reise läbi Eesti.

Kodumaa loodus- ja maapõuevarasid ja nende kasutamine. Tähtsamaid tööstus- ja kaevanduskeskusi. Sadamad.

Tähtsamaid põllumajandus-piirkondi kodumaal. Põllumajanduse areng. Põllumajanduslik ühistegevus.

Sise- ja väliskeubandusest kodumaal. Kaubanduslik ühistegevus. Meresõit. Kalandus.

Tähtsamaid kodumaa kultuur- ja metsikuid taimi. Kodu- ja metsloomi kodumaal.

C. Maateaduse laiendatud kava.

Kodumaa asend Euroopa riikide peres. Piirid ja suurus. Ülevaade kogu Eestist: pinnaehitus, aluspõhi, veestik, ilmastik, mullastik, taimekate, loomastik, rahvastik, vaimne kultuur, sport. Majanduslik olukord: põllumajandus ja karjandus, aiandus, metsandus, sookultuur, asundustegevus, kalandus, tööstus, kaubandus, transport, veejõud, loodusvarade kasutamine.

Eesti naabermaad. Hõimumaad ja rahvad. Soome. Ungari.

Kodumaa administratiivne jaotus: maakonnad, linnad ja valdad. Tähtsamaid maastikutüüpe Eestis. Nende võrdlemine asukohamaa vastavate maastikkudega, kusjuures erilist rõhutamist leiavad ühised jooned aluspõhjas, kvartäärses pinnaehituses ja taime- ja loomastikus.

Tähtsamaid asulaid Eestis, nende tekkimine ja arenemine kui tööstus-, kaubandus-, liiklus- ja tervishoiukeskused. Tähtsamaid kodumaa ajaloo, mütoloogiaga ja kultuureluga seoses olevaid asulaid ja maakohti. Tallinn kui Eesti Vabariigi pealinn ja Tartu kui Eesti kultuuriline keskus, Narva kui tööstuslinn. Pärnu kui auviljalinn.

Kodumaa erikaartide ja kodumaad puudutava kirjanduse kasutamine.

Õpikäike asukohamaa nendesse kohtadesse, mis on võrreldavad kodumaa vastavate kohtadega.

SELETUSKIRI EESTI MAATEADUSE ÕPPEKAVA JUURDE.

Sissejuhatuseks.

Kui tahetakse saavutada õppe- ja kasvatustöös tagajärgi, mis ettenähtud suunas kasvatatavaid ka peale kasvatuseperioodi lõppu võivad mõjutada, siis ei tohi kasvataja unustada, et ainult järje- ja kavakindel, läbimõeldud ja kasvatatavaid huvitav töö võib soovitud tulemusi anda.

Meie paguluses viibiva rahvakillu säilitamise huvides peame paratamatult eeltööd põhimõtet arvestama. Juhuslik kasvatustöö võib küll saavutada ajutise iseloomuga efekti, kuid püsivate saavutuste jaoks, eriti isiksuse kujundamisel, sellest ei jätka.

Need noored, keda tahame eestlasteks kasvatada, on sündinud ja kasvanud võõrsil. Tihti on ainult üks vanemaist eestlane.

Üldine miljö, milles meie noorus üles kasvab, on kõik muu kui eestipärane. Kasvav noor käib võrkeelses koolis ja lähtub seal ajaloo ning maateaduse õppimisel oma asukohamaa kodust, Eesti, kui aja ja ruumi mõiste, jääb noortele võraks ja eestiaineliste teadmiste õppimine koormavaks kõrvaltöoks.

Soovitav on alustada Eesti ajaloo ja maateaduse õpetamist võõrsil asukohamaa kodust ja kodukurust. Kodudes säilinud ees-tilisuse ja kodukurus leiduvate analoogiatega kaudu ja abil tuleb hiljem püüda silda ehitada päris kodumaale. Kui analoogilisi aluseid küllaldasel määral ei leidu, on mõeldav analoogia vahetada vastuoksustega. Effekt on peaaegu sama.

Eeltoodud meetodi juures on võimalik kasutada asukohamaa koolides õpitud üldisi ajaloolisi ja maateaduslikke teadmisi, eriti kui on võimalik luua tihe side õpilaste asukohamaa kooliga.

Eesti maateaduse ja ajaloo õppekavad jagunevad kolme ossa, arvestades õpilaste vanust ja arenemisastet. Esimene osa, kodulugu, on mõeldud I, II ja III õppeaastal ühisena mõlemale ainele ja peaks üldjoontes katma iseseisvusaegse kooli koduloo kava olukorrast tingitud muudatustega.

Teine osa, põhikava, sisaldab kokkuvõtlikult teadmiste hulgas mida iga eestlane oma kodumaast peaks teadma. Kavad on koostatud eraldi ajaloo ja maateaduse jaoks. Maateaduse kava sisaldab ka veidi bioloogilist materjali, et üldpilt kodumaast oleks enam-vähem ühtlane. Olenevalt olukorrast, jääb õpetaja otsustada, milliste aastakäikudega ja millises ulatuses põhikava läbi võtta. Üldiselt peaks see rahuldama algkooli vanemate klasside nõudeid.

Õppekavade kolmas osa, ka eraldi mõlemale ainele, on mõeldud juhisena kodumaa põhjalikumaks tundmaõppimiseks. Sobivate õpikute kasutamisel võiksid kavad rahuldada keskkooli nõudeid. Eestkätt on mõeldud meie skautlike organisatsioonide ja õpiringide vajadustele eestiaineliste õpingute kavastamisel ja ainevaliku teostamisel. Sellest olenevalt on kavad võrdlemisi ulatuslikud, et võimaldada õppetegevuse sobitamist olukorrale. Ajale ja kohale mittesobivad osad kavades on võimalik välja jätta.

Kavadele on juurde lisatud mõningaid põhimõttelisi ja meetoodilisi juhiseid. Seal juures ei ole mainitud juhiseid mõeldud mingi kohustusena. Täpsemalt väljatöötatud meetoodilised juhatused õpetajatele ja noortejuhtidele oleksid vajalikud, eriti seepärast, et tulevikus tõenäoliselt tuleb täienduskoolides tööle rakendada ka ilma pedagoogilise ettevalmistuseta õpetajaid. Õpetajatele ja noortejuhtidele jäävad vabad käed nii ainevalikuks kui ka selle meetoodiliseks käsitlemiseks.

Kasvatuslikud sihid: Maateaduse õpetamise sihiks on arendada lapse tähelepanu, vaatlus- ja kujutlusvõimet ning järjekindlat mõtlemist, selgitada põhjuslikke seoseid looduslike tingimuste ja inimese majandusliku tegevuse vahel; kasvatada isamaa-armastust ja teha selgeks, et eestkätt eestlastel on õigus oma isamaa valitsamiseks ja korraldamiseks; äratada huvi ja armastust teiste, eestkätt asukohamaa, rahvaste ja nende looduse ning kultuurivarade vastu.

Teadmiste ja oskuste alal on täienduskoolides maateaduse õpetamise eesmärgiks kodukoha ja kodumaa tundmine niisamuti maade tundmine, millel oli või on sidemed Eestiga. Balti rahvastele ja hõimudele pühendatakse tähelepanu.

Kodumaa vaatlemine algab lapse kodu ümbrusest asukohamaal. Siit saadud üksikpildid kasutatakse koondada aluseks, millelt ehitada sild kodumaale, et kogu Eestit tundma õppida. Eesti maastikest valitakse iseloomustavaid, millede näitlikuks kirjeldamiseks on kasutada küllaldaselt vahendeid või mida saadakse võrrelda asukohamaa maastikkudega. Kokkuvõtlik ülevaade kodumaast antakse maakondliku jaotuse alusel.

Laiendatud kava järgi õpitav kursus ei ole ainult varem õpitu kordamine, vaid ka võrdlev laiendamine ja süvendamine. Et selgitada meie põllunduse looduslike tingimusi, tuleb Eesti kliimat ja mullastikku võrrelda Soome ja Rootsiaga. Teistes maades elunevad õpilased püüavad ehitada silda kodumaale niisamuti üle eelmainitud maade. Meie maapõuevaradest ja veejõust kõneldes meenutatakse vastavate varade leiukohti mujal ja selgitatakse tulevikuväljavaateid. Põllunduse käsitlemisel näeme, kui kõrgele võib tõusta meie põllumajanduslik toodang. Ühtlasi vaadeldakse kus turustada toodangut ja kust ja mida sisse vedada. Meie praegust laevastikku ei saa jätta nimetamata. Kirjaoskajate protsendi ja hariduse saamise võimaluste poolest sammusime eesrinnas teiste maade hulgas. Selline ainekäsitus, valgustades uutest külgedest mõndagi küsimust, näitab Eesti koha ja ülesandeid teiste maade kõrval. Kodumaa väärtuslikud küljed leidku erilist esiletõstmist. Ei tohi jääda unustusse ka kodumaa looduse ilule tähelepanu juhtimine ja selle esiletõstmine. Suur tähtsus on õpikäikudel asukohamaal, et saada materjale, mida üle kanda kodumaa oludesse. Koostöö kooliga, kus õpilased normaalselt õpivad, on tere-tulnud. Selline koostöö võimaldab mõnegi vähem-tähtsa küsimuse käsitlemise jätta kohalikule koolile, jättes seega rohkem ruumi täienduskooli ja noorterühma huvitavaile küsimustele.

Maateaduse õpetamine peab sidet tegeliku eluga ja olukorra arenemisega maailma poliitikas. Sidet teiste ainetega: emakeelega, laulmisega ja ajalooaga peetakse kogu õpetuse kestel. Lugemispalade ja laulude valikul tuleb silmas pidada mõlemi aine huve.

Diagramme ja kartogramme valmistatakse ainult sel juhul, kui nad tõesti aitavad kaasa aine näitlikustamiseks või õpitu kindlustamiseks.

Audo-visuaalsed vahendid valguspiltide, filmide, heliplaatide (-lintide) või nende kombinatsioonide näol annavad palju abi aine elustamisel ja näitlikuks tegemisel. Erikaartide, valmis-dia- ja kartogrammide, niisamuti saatekirjanduse kasutamine aitab ja kiirendab aine emandamist ja kindlustamist.

Õpperaamatuina on sobivaim n.n. vihkõpik. Üksikvihud on kergemad koostada ja trükkimisel odavamad. Saateainena koostatud vihke võib mitmel juhul hea eduga kasutada nii emakeele kui ka ajalootundides, samuti võib neid levitada väljaspool kooli. Kogutuna vastavasse kaustasse moodustavad sellised vihud soovikohaselt koostatud õpperaamatu. Mainitud kausta võib täiendada õpilaste endi poolt kogutud materjalidega: piltidega, omaste poolt saadetud kirjadega, ajalehe väljalõigetega j.n.e. See-sugust täiendamist on võimalik ja mõeldav jätkata peale täienduskooli lõpetamist. Nii kujuneks täienduskooli õpikust osa isiklikkude mälestuste kogust, milline asjaolu omakorda aitab süvendada sidemeid vanemate ja esivanemate sünnimaaga.

Kahe- ja enamklassilises komplektis saab töötada lahus mõlema klassiga, koondades õpilased vastavalt gruppidesse ja andes vaikselt töötavale grupile iseseisvaid ülesandeid. Võib aga

töötada ka koos, rakendades mõlemaid gruppe tööle vahelduvalt kord vanema, siis noorema grupi kursuse alusel. Kordamine on soovitatav ainult aine kindlustamise mõttes.

Mis puutub kava jaotamisse kodulooks, põhikavaks ja laiendatud kavaks, siis on siin käidud põhimõtte järele lähemalt - - kaugemale, lihtsamalt - nõudlikumale. Sama põhimõtte on rakendatud ka soovitamise alata maateaduse õpetamist vaatlustega asukohamaal ajutise kodu ümbruskonnas, et sealt saadud muljeid üldistada ja laiendada kuni kodumaani.

Kodulugu on üldjoontes sobiv I, II ja III õppeaasta õpilastele, kui õpilastel veel aja- ja ruumimeel on arenemisjärgus. See kava on ühine nii maateadusele kui ka ajaloolle ja ka tab üldjoontes iseseisva Eesti algkoolide I ja II õppeaasta kava, välja arvatud need osad, mis kuuluvad läbivõtmisele asukohamaal koolides.

Põhikava sisaldab mõeldava miinimumi kodumaa geograafiast. See ei ole mingi eriline osa sellest, vaid annab kokkuvõtliku ülevaate kogu Eestist. Kui aega jääb üle, võib õpetaja omal valikul laiendada ja süvendada tööd, valides sobivaid peatükke laiendatud kavast.

Laiendatud kava annab võimaluse aine laiendamiseks ja süvendamiseks soovi korral kuni keskkooli kursuse lõpuni. Õpetajale ja noortejuhile jääb palju võimalusi kava vormimiseks olude kohaselt, samuti koostööks teiste täienduskooli ainetega, et saavutada kogu täienduskooli töös ühine tervik.

Lõpuks ei saa mainimata jätta õpilaste iseseisvaid töid rühmiti. Õpilased suudavad rohkem korda saata, kui meie seda nendelt ootame. Vaja on ainult gruppidele töö jaoks materjal kätte anda ja edaspidisel töökäigul puht organisatoorselt kaasa aidata. Valmis tööd: kartogramme, diagramme j.m. saab hiljem õppetöö juures hea eduga kasutada õppetöö näitlikuks tegemiseks.

Süvendav kordamine eestlaste elust muistse iseseisvuse ajal. Elanikud, tööalad, liiklemisteed, riietus, ehted; usukombed; külad, kihelkonnad, maakonnad, vanemad, maakaitse ja muusikad.

Eestlaste suhteist naaberriigiga idas ja läänes. Skandinaavia ja eesti viikingid. Sakslaste ilmumine. Liivimaa ja lätlased. Piiskop Albert ja tema sõjajõud. Rõõvreth Otepää alla. Uusaru võit. Viljandi piiramine. Lepingu ja kolme maleva sõjaretk. Muudisepäeva lahing. Poolaste ilmumine ja lahing Lühneria all. Maa vahetamine sakslaste võlguvõet spariaste algatusel. Viljandi ja Tartu langemine. Eestlaste alistamine.

Ordu ordu ja piiskoppide ajal. Maa jaotamine. Maade lüügistamine. Borsid. Reiksmägi kord. Eestlaste vasallid, Talu poegade elukord. Vabastusvõitlus 1383. Teod-kahtused ja maksud. Sundimatus. Alkoholid. Linnad. Rõõreth kaitse.

Eestikeelse kirjanduse algus. Martin Luther ja reformatsioon Eestis. Vaga-liivi sõda. Jutustused sõja käigust. Ordu ja piiskoppide viimane lõpp. Kogu maa ühendamine Rootsi riigiga.

Rootsi ajast. Gustav-Adolfi ja Karl XI uusajast. Kohtud ja kirik. Tartu ülikooli asdamine. Talumaa kaitse. B. G. Forselius ja eesti rahvaskooli korraldamine. Pühjasõda ja selle tagajärjed.

järgi. Rootsi aja võrdlemine oludega millised valitsesid samal ajal Rootsis.

EESTI AJALOO ÕPPEKAVA

TÄIENDUSKOOULIDELE JA NOORTEORGANISATSIOONIDELE

A. NOOREM ASTE

(Vt. Eesti maateaduse kava A. Noorem aste.)

B. VANEM ASTE (IV, V, ja VI ÕPPEAASTA)

Eestlaste olust muistse iseseisvuse ajal: elamud, tööalad ning elatumisviisid, töö- ja tarberiietad, rõivad. Ühiskondlikust elust: vanemad ja sõjaline kaitse vaenlase vastu.

Kiviaja leide meie kodumaal.

Eestlaste kokkupuuteid naaberrahvastega. Viikingiretked. Kokkupuuted sakslastega ja eestlaste vabadusvõitlus. Ümera lahing. Lembitu. Madisepäeva lahing. Tartu langemine.

Elust külas ja lossis pärast maa vallutamist. Jutustusi vabadusvõitlusest 1343.a.

Rootsi ajast. Gustav Adolf. B.G. Forseliuse elust. Jutustusi Suurest Põhjasõjast, Karl XII. Peeter I.

Eestluse olukorrad pärast Põhja sõda Vene valitsuse all. Talurahva vabastamine. Teoorjus. Talude päriseks ostmine. Ärkamisajast ja rahvajuhtide tegevusest. J.W. Jannsen. C.R. Jakobson. Esimene laulupidu. Jutustusi "Kalevipojast".

Pilte majanduselust Eestis: raudtee, töus põllumajanduses, tööstuse tekkimine. Maailmasõda ja Vene revolutsioon. Eesti Vabariigi sünn. Tähtsamaid momente Vabadussõjast. Tartu rahu. Eesti rahva jõurikkast arengust riikliku iseseisvuse ajal. K. Päts, kindral Laidoner, Jaan Tõnisson ja teisi tähtsamaid riigimehi ja majandus- ja kultuuriala juhte.

C. Laiendatud kava.

Süvendav kordamine eestlaste elust muistse iseseisvuse ajal. Elamud, tööalad, liiklemisteed, riietus, ehted; usukombed; külad, kihelkonnad, maakonnad, vanemad, maakaitse ja muinaslinnad.

Eestlaste suhteist naabritega idas ja läänes. Skandinaavia ja eesti viikingid. Sakslaste ilmumine. Liivlased ja lätlased. Piiskop Albert ja tema sõjajõud. Röövretk Otepää alla. Ümera võit. Viljandi piiramine. Lembitu ja kolme maleva sõjaretk. Madisepäeva lahing. Taanlaste ilmumine ja lahing Lindanisa all. Maa vabastamine sakslaste võimusest saarlaste algatusel. Viljandi ja Tartu langemine. Saarlaste alistamine.

Olud ordu ja piiskoppide ajal. Maa jaotamine. Maade läänistamine. Lossid. Seisuslik kord. Eestlasist vasallid. Talupoegade olukord. Vabadusvõitlus 1343. Teekohustused ja maksud. Sunnimaigus. Kloostrid. Linnad. Hansa Liit.

Eostikeelse kirjanduse algus. Martin Luther ja reformatsioon Eestis. Vene-Liivi sõda. Jutustusi sõja käigust. Ordu ja piiskoppide võimu lõpp. Kogu maa ühendamine Rootsi riigiga.

Rootsi ajast. Gustav-Adolfi ja Karl XI uuendusi. Kohtud ja kirik. Tartu ülikooli asutamine. Talurahva kaitse. B.G. Forselius ja eesti rahvakooli korraldamine. Põhjasõda ja selle taga-

järgi. Rootsi aja võrdlemine oludega millised valitsesid samal ajal Rootsis.

Eestlaste seisukord vene valitsuse algul.

Sunnimaisuse kaotamine. Teoorjuse-aegse talurahva olustik: elamud, külad, põllundus, käsitöö; perekonnanimedede andmine. Talumaade mõisastamine.

Talurahva rahutusi. Usuvahetuslik liikumine, 40.-60.-endate a. talurahva seadused. Mahtra sõda. Siirdumine raharendile. Talude päriks ostmine. Vallamavalitsuse seadus. Teoorjuse lõpp. Väljarändamine.

Rahvuslikuiseseisvuse mõtte kujunemine Eestis. Faehlmann ja Kreutzwald. Saksastamine. J.W. Jannsen; ajakirjanduse algus, seltside asutamine, esimene laulupidu. Holstre tegelasi. Aleksandri-kooli mõte. Eesti Kirjameeste Selts. C.R. Jakobson eestluse aktiivse juhina. L.Koidula isamaalaulikuna. J.Hurt ja vanavara korjamine.

Venestamine Eestis.

Linnade kasvamine Eestis ja linnakodanluse osatähtsuse suurenemine rahvuslikus elus. Rahvajuhid J. Tõnisson ja K.Päts. Eestlaste ja sakslaste võitlus linnavalitsuse pärast. 1905.a. revolutsioon ja selle käik Eestis.

Majanduslik ja kultuuriline tõus: edu põllumajanduses; ühistegevus; tööstuste tekkimine; linnade areng. Hariduslikud seltsid; emakeelsed koolid. Eesti Rahva Muuseum.

Eesti iseseisvuse mõtte tekkimine I. maailmasõja lõpujärgus. Eesti omavalitsuse seadus. Eesti rahvuslikud väeosad. Maa-päev kuulutab end kõrgemaks võimuks. Päästekomitee. Eesti riikliku iseseisvuse väljakuulutamise 24. veebr. 1918.a. Saksa okupatsioon. Vabadussõda. Eesti vägede ülemjuhataja kindral Laidoner. Ühistöö ja välisabi. Maa vabastamine vaenlasest. Sõda landesvääriga. Viimseid võitlusi Vabadussõjas. Tartu rahu. Vabadussõja sangareid. Eesti Asutava Kogu reformid: Põhiseadus, maareform ja Avalikkude algkoolide seadus.

Eesti areng riikliku iseseisvuse kestel. Põllumajandus; tööstus; merendus ja kalandus; metsandus; ühistegevus; rahvaharidus; ehitustegevus; maapõuevarade kasutamine. Kõrgemad ja akadeemilised õppeasutused. Tähtsamaid poliitilisi, majanduslikke ja kultuurielu juhte. Kunsti ja kirjanduse areng. Uued linnad; omavalitsuse reform.

SELETUSKIRI EESTI AJALOO ÕPPEKAVA JUURDE

Sissejuhatuseks.

Vastavalt õpilaste vanusele on kava jagatud kolme ossa: kodulugu, mis on mõeldud II ja III õppeaasta jaoks. Põhikava on mõeldud täienduskooli vanemale astmele. Vanemaile õpilastele pärast täienduskooli lõpetamist ja noorteorganisatsioonidele ettenähtud laiendatud kava annab häid võimalusi õpetajale ja noortejuhile ainevaliku tegemiseks, kuna õpilased põhikava läbivõtmisel juba on tutvunud kodumaa ajaloo põhijoontega ja suudavad seega ainevallas orienteeruda. Kuigi täienduskoolides ei jatku aega ajaloo õppimiseks laiendatud kava järgi, on see ometi vajaline õpilaste edaspidises töös noorteorganisatsioonides.

Kasvatustlikud sihid. Ajaloo õpetamise sihiks täienduskoolis on arendada õpilaste ajaloolist meelt ja mõtlemist ning kasvatada neis rahvustunnet ja isamaa-armastust, äratada nende taht rakendada end Eesti riigi vabastamisse ja teenida rahvuslikku kultuuri. Kasvatada lugupidamist teiste rahvaste ja nende kultuuri vastu.

Teadmiste ja oskuste alal on ajaloo ülesandeks eesti rahva omapärase ajaloo mõistmiseks vajalike teadmiste andmine. Ajaloo tähtsamaid ülesandeid on kasvatada õpilast Eesti rahva väärtuslikuks liikmeks ja kord vabaneva Eesti Vabariigi kodanikuks. Selle saavutamiseks peab laps eesti rahva saatust inimühiskonnas tundma, sellele sisemiselt kaasa elama ja mineviku kaudu olevikku tundma õppima.

Tegelik ajaloo õpetamine rajatakse koduloo osas toodud kavale, mis käsitleb lapse kodust elu ja lähemat ümbrust, Kodust ja perekonnast läheb laps jutustuste ja lugemispalade abil ajaloolisele osale. Kuna lapse ajameel ja abstraktsioonivõime selles eas on vähe arenenud, tuleb eriti rõhutada konkreetsuse nõuet. Kodulugu täienduskoolis asendab seega kodulugu iseseisva Eesti algkoolis.

Laiendatud kava on põhikava süvendamine ja laiendamine. Kava on kaunis ulatuslik. Õpetajale ja noortejuhile jäävad vabad käed ainevaliku tegemisel ja kava on sealjuures tõhusaks juhtnööriks. Ka on mõeldav, et emakeele lugemisharjutustel kasutatakse eestkätt maateadusliku ja ajaloolise sisuga lugemispalu. Samuti võib mainitud aineil pidada kõneharjutusi. Eeltoodut arvestades tundub laiendatud kava isegi vajalikuna ainevallas orienteerumiseks.

Ajaloo õpetamise tulipunkti tuleb seada neid momente, kus rahva tugev elujõud ja terve elutahe välja lööb. Eesti rahva pikk kangelaslik võitlus oma olemise ja asukoha eest, mis sajandite jooksul on avaldunud kord aktiivseis võitluisis, kord kangelaslikus passiivses vastupanus ja lõpuks välja jõudnud iseseisva riigini ja rahvani teiste peres, peaks andma küllalt võimalusi noorte iseteadvuse kasvatamiseks ja tahte süvendamiseks kaasa aidata kodumaa vabastamiseks ning rahvuse ja oma kultuuri säilitamiseks.

Sisult tuleb küllaldasel määral õpilaste tähelepanu kultuurilisele ja ainelisele arengule juhtida. Selle kõrval aga ei saa jätta unustusse ajaloolisi isikuid kasvatavate eeskujudena, kuna vastaval arenguastmel õpilased eriti huvi tunnevad ja hindavad sangarlikke ajalookangelasi.

Tuleb rõhutada nii aine materjaalset kui formaalset külge. Teatava hulga kindlate teadmiste omandamist ei tohi unustada, et õpilaste teadmised ei jääks õhku rippuma.

Kordamisele tuleb tähelepanu omistada, sest ajalugu ununeb kiiremini kui mõni teine õppeaine.

Koostöö teiste täienduskooli ainetega aitab tõhusalt kaasa aine elustamisel. Ajaloolisi lugemispalu saab kasutada emakeele tundides. Mitmel juhul katavad ajalugu ja maateadus üksteist. Siin on koostöö mõlema aine vahel väga hinnatud. Vastavad laulud ja muusikapalad toovad mitmekesidust ja elustavad mõndagi igavavõitu aine osa.

Kas ajalooliste kaartide joonistamine ja kartogrammide koostamine piiratud aja tõttu suudavad kasu tuua, on küsitav. Kuid kollektiivsete töödena võiks neid soovitada. Seevastu võiks

dramatiseeringud, eriti kostümeeritult kasulikuks osutada.

Ajalooliste piltide ja kaartide kasutamine on väga soovitatav. Audio-visuaalsed õppevahendid filmide, valguspiltide ja heliplaatide (-lintide) näol on moodsas pedagoogikas kujunenud hädavajalikeks. Õpik on soovitatav koostada vihkudena, mis koondatakse ühisesse mappi.

Side ja koostöö asukohamaa kooliga, kus lapsed õpivad, aitab mitmel juhul üle õppevahendite puudusest. Niisamuti on väga soovitatav lähtepunktideks aineosade läbivõtmisel kasutada õpilaste asukohamaa koolis omandatud teadmisi, nii palju kui neid on võimalik Eesti ajalooa siduda.

Asukohamaa ajaloo ja Eesti ajaloo ühtivais osades tuleb eeskätt esile tõsta sellega seoses olnud positiivseid sündmusi ja, kus võimalik, rõhutada saatusühtsust.

Mis on koolitöö siht? Vastuseks tuleb öelda, et koolitöö on väga laia mõtuga. Koolitöö on kirjandust, 1000-deta lehakilgese viisi, õppimise ja õpetamise, see on vaid osaline vastus, mis on üsna väike. Koolitöö on nii palju, et mõlemate osatähtsuse on tõusnud, eriti õpilaste osas. Koolitööd tuleb ju - õpilane koolitöös on keskne. Koolitööd tuleb respektiivseid kui iseseisvat inimest ja indiviidi! Õpilast ei tule nõrga ja õpetada kõiki sama mooduga järgi, vaid individuaalselt! Sellest siis individuaalsuse mõte. Millest see seisneb? Kasvatuse alal peab - kasvatuslikud mõjud tuleb seadma individuaalselt, kriitilis ja alati, kui selleks on tööline vajadus. Ühe-tähts õpilane pärast ei tule alati mitmesuguse kogu klassile seadma. Ühiseks kasvatus alal on - kasvatus ja õpetus on mõlemal sama tähtsuse, kasvatus on koguni tähtsam, õpetus ja kasvatus moodustavad tegevust, kogu õppetöös peab seadustama õpilaste isikuse kujundamist ja tema karakteri arendamist. Siis siis - kasvatus töö kogu ja töö jaoks. Kasvatamise osas rõhutada kooli - kodu - ühiskonna koostöö tähtsust. On vajalik, et kodu ja ühiskonna suhtumine kooli raskelt muutuks. Selline ühiskonna ja kodu suhtumine kooli nagu - koolitööd, ja pealegi veel 9 a., on koolis ja õpilast tütar suurus, mõjub kasvatuslikult kahjulikult. Õige suhtumine on - kõigil on õigus kuni 9 a. koolis, ja peagi võib-olla 11 a. Selline võimalus! Väike arve on näiteid - need on ju ühe rühva tuleviku peat - põhjalik ettevalmistus etale! Siin on avaliku arvamine mõistatav - kujundajal palju teha. Võimalusi massimeedias - kirjandus, radio, TV, kogu vaba rahvarahituse aparatuurid (karsused, loangud, õppiringid jne.) - kaudu selle teostatamiseks on küllaldas, kool ise peab suudama kõigi vahenditega katta, et paljudel noortel ja täiskasvanute rühmal suhtumine kooli ja oma kasvatuses üldse raskelt muutuks. - Vajaduseks tuleb kasvatuses alternatiivile mainigem vana kasvatuses peavahendeid. Need on: sõna, nii suuline kui ka kirjalik (manifeestid, hoiatused, reeglid jne.) ja kirjandus. Mõlemad on mõistatavad ja mõistatav kõigile ühiskondlikes elus. Aga nende osatähtsuse vähenev vastavalt ühiskondlikele uue alternatiivile "kasvatuse töö kaudu" osatähtsuse pideva suurenemisega.

SELETUSKIRI ROOTSI KOOLIUEENDUSE
ÜLDPEDAGOOGILISTE PÕHIMÕTETE KOHTA.

Robert Nugin.

Rootsis on praegu teostamisel väga suure ulatusega koolireform. Teostatava reformi sisemise ja välise külje ehituse kohta on lähemalt nende ridade kirjutaja sulest ilmunud "Täienduskoolide tööpõllult" II. Rootsi koolireformi peanõudeiks on:

1. Õppida kauem - selleks on koolikohustust pikendatud, nagu see on toimunud ka paljudes teistes riikides. See nõue on lahendatud ülalt poolt, riigi parlamendi ja valitsuse poolt.
2. Õppida ja õpetada ratsionaalsemalt.
3. Kasvatada õpilane paremaks inimeseks.

Kahe viimase punkti analüüsimine ongi käesoleva kirjutise tähtsaimaks ülesandeks, sest need hõlmavad rootsi kooli uuenduspüüdlusi. koolitöö sisulises osas.

Mis on koolitöö sisuks? Vastame osade kaupa, sest küsimus on väga laia ulatusega. Selle kohta on kirjandust 1000-dete lehekülgede viisi. Õpilased ja õpetajad, see on vaid osaline vastus, mis on ammu tuntud. Uut on niipalju, et mõlemate osatähtsus on tõusnud, eriti õpilaste osas. Kooliseadus ütleb ju - õpilane koolitegevuse keskpunkti! Iga õpilast tuleb respekterida kui iseseisvat inimest ja indiviidi! Õpilasi ei tule mõõta ja õpetada kõiki sama mõõdupuu järgi, vaid individuaalselt! Sellest siis individualiseerimise nõue. Milles see seisneb? Kasvatuse alal näit. - kasvatuslikud mäpunäited tuleb esitada individuaalselt, üksikult ja siis, kui selleks on tõeline vajadus. Ühe-kohe õpilase pärast ei tule alatisi manitsusi kogu klassile esitada. Uudiseks kasvatuse alal on - kasvatus ja õpetus on mõlemad sama tähtsad, kasvatuse osa koguni tähtsamgi, õpetus ja kasvatus moodustavad terviku, kogu õppetegevus peab soodustama õpilase isiksuse kujundamist ja tema karakteri arendamist. Nii siis - kasvatus töö kaudu ja töö jaoks! Kasvatamise osas rõhutatakse kooli - kodu - ühiskonna koostöö tähtsust. On vajalik, et kodu ja ühiskonna suhtumine kooli radikaalselt muutuks. Selline ühiskonna ja kodu suhtumine kooli nagu : kooliskäimine, ja pealegi veel 9 a., on koormav ja õpilast tüütav sundus, mõjub kasvatuslikult kahjulikult. Õige suhtumine on - kõigil on õigus käia 9 a. koolis, ja peagi võib-olla 11 a. Milline võimalus! Võida anda oma noortele - need on ju ühe rahva tuleviku pant - põhjalik ettevalmistus elule! Siin on avaliku arvamise mõjustajail - kujundajail palju teha. Võimalusi massmeediumide - kirjasõna, raadio, TV, kogu vaba rahvahariduse aparatuuri (kursused, loengud, õpiringid jne.) - kaudu selle teostamiseks on külluses. Kool ise peab muidugi kõigi vahenditega kaasa aitama, et paljude noorte ja täiskasvanute vildak suhtumine kooli ja oma kaasinimestesse üldse radikaalselt muutuks. - Võrdluseks uuele kasvatuse alternatiivile mainigem vana kasvatuse peavahendeid. Need olid: sõna, nii suuline kui ka kirjalik (manitsused, hoiatused, reeglid jne.) ja karistus. Mõlemad on möödapääsematud edaspidigi kõikjal ühiskondlikus elus. Aga nende osatähtsus väheneb vastavalt ülaltoodud uue alternatiivi "kasvatus töö kaudu" osatähtsuse pideva suurenemisega.

Samasugune "töö kaudu" põhimõte, nagu kasvatuse uul, on ka uue kooli õpetamise põhiprintsiibiks, s.o. õpetus töö kaudu! "Learning by doing!" on aktiviteedi pedagoogika põhinõudeks. Nii nagu selle vana õpetuse põhimõtte uuel kujul sõnastasid kuulsad Ameerika pedagoogid - filosoofid J. Dewey ja Kilpatrick. Muidugi need didaktilised ideed, mis tänapäeva rootsi reformipedagoogika esile tõstab, pole enam mingiks originaal-uudiseks üldises reformipedagoogilises liikumises. Nõue, et õpetus olgu konkreetne, näitlik ja ülevaatlik, tõsteti esile kuulsa tšehhi pedagoogi J.A. Comeniuse poolt juba enam kui 300 a. tagasi tema peateoses "Didactica magna". Samuti umbes 150 a. hiljem kuulsa Schweitsi pedagoogi J.H. Pestalozzi poolt, kes rõhutas ka õpilase aktiivse osavõtu tähtsust õpetamise protsessis. Samuti õpilase analüüsimise ja sünteesimise võime arendamise vajadust. Ka pärineb temalt kuulus pedagoogiline lööklause "kool saagu indiviidile abinõuks enese abistamisel elus!" Ning juba Rousseau jutlustas indiviidi, eriti lapse, õigust vaba arengu võimalustele. Herbart rõhutas intellekti koolitamise tähtsust teadmiste omandamisel. Ka niisugused pedag. põhinõuded nagu - õpetus elulähedaseks, siis on see huvitav ja õhutab õpilasi aktiivsele isetegevusele. Õpetamisel tuleb minna lähemalt kaugemale, s.o. tuntult võõramale, osadelt tervikule (sünteesiline) ja tervikult osadele (analüütiline). See põhimõte püstitati ammugi nii ülalnimetatud kui ka teiste edumeelsete pedagoogide poolt. Kahte viimast õppemeetodit, analüütilist ja sünteesilist kasutatakse tänapäev kooliuuenduses üldiselt kõikjal väga edukalt näit. lugema õpetamisel. Rootsis on ülekaalukalt kasutamisel sünteesiline meetod - häälikupildilt sõnapildile. Anal. meetodi järgi - sõnapildilt, tervikult, häälikule.

Käesoleval sajandil on need vanad pedagoogilised põhimõtted vaid uue teravuse saanud ja aktuaalseiks muutunud. Seda tänu läinud sajandi lõpust alates suuri edusamme teinud psühholoogilistele uurimustele paljudel aladel, nende hulgas intelligent-sus ja selle mõõtmine (vt. dots. T. Künnapas'e kokkuvõtlik ülevaade sellest, TT II), lapse ja noore hingeelu arengu uurimused (vt. insp. Rajamaa kokkuvõtlik ülevaade TT I, samas kogumikus ka sama autori väga hea lühi-ülevaade "Didaktilisi ja meetoodilisi märkmeid" ning H.Prülleri ettekanne õppekavadest, mõlemad 2 viimast ülevaatliku analüüsiga moodsa kooli õpetuse ja kasvatuse eesmärkide ja abinõude kohta). Edasi individuaalsete erinevuste uurimused - nende tulemustest johtuvalt individualiseerimise ja vaba ainevaliku nõuded reformipedagoogika fookusesse. Erilist tähelepanu pälvivad sotsiaalpsühholoogilised uurimused õpilase käitumise kohta vähemais ja suuremais gruppides (grupi- ja massipsühholoogia). Parimaks on osutunud töötamine ühiste ülesannete kallal 2 - 6 liikmelistes rühmades tööjaotusega osäulesanneteks rühma liikmete vahel nende huvide ning võimete kohaselt. Aga sellest pisut pikemalt teisel. Lõpuks peab mainima ka kätteõppimise psühholoogia uurimuste tulemusi, mis leiavad kasutamist senisest efektiivsema ning ratsionaalsema õppimise-töõtehnika kujundamisel, mis on hädavajalik õppetöö aktiveerimisel, individualiseerimisel ja rühmatöös. - Nii siis: ülal loetletud psühholoogia eri harudes teostatud uurimuste tulemused on olnud aluseks intensiivsele kooliuuendustööle (reformipedagoogika) käesoleval sajandil. Liikumise pioneerideks olid esiteks Saksamaa ja Austria, siis USA. Kokkuvõttes võib ütelda, et psühholoogilise pedagoogika, s.o. pedagoogika koostöös psühholoogiaga, laiaulatusliku katsetegevuse

tulemuseks on, et vanad aktiviteedi-pedagoogilised põhiprintsiibid uuendatud kujul on saanud uue kooli põhialusteks paljudes maades, nende hulgas ka Rootsi.

Võiks märkida, et Eestis oli kooliuuendusliikumine täies hoos juba 30-ndail aastail ja et aktiviteedi-pedagoogilised põhinõuded selgelt kajastuvad Eesti 1937.a. õppekavades. Muidugi nüüd ka meie uutes täienduskoollide õppekavades. Rootsis võttis nim. liikumine hoogu alles 50-ndail aastail, s.o. üle 20 aasta hiljem kui Eestis, ja saavutab oma haripunkti arvatavasti lähemal aastail seoses uue koolireformi teostamisega.

Nüüd õppetöö vormide ja meetodite juurde. Põhinõudest "õpilane passiivsest vastuvõtjast aktiivseks teguriks õpetamise-õppimise protsessis", s.o. "Learning by doing", lähtudes soovitatavad, õigemini nõuavad Rootsi nii 1955.a. kui 1962.a. õppekavad traditsioonilise klassiõpetuse (õpetaja õpetab kõiki õpilasi klassis ühe korraga, kõik õpivad sama asja korraga, kõigile antakse samad ülesanded sama-aegselt) kõrval ka järgmiste töövormide ning meetodite kasutamist: individualiseeritud õpetus, rühmatöö, kontsentreeritud ehk perioodiline aine läbitöötamine, üldõpetus ja kooskõlastatud õpetus.

Individualiseeritud õpetus tähendab seda, et õpetus tuleb kohaldada õpilase individuaalsele eeldusile. Kuidas? - Seda võib ja tuleb väga mitmel viisil teha (vastavalt oludele, õpilastele, ainele, õppevahendeile jne. ja mis on kõige tähtsam, õpetaja leidlikkusele!) Mõned näited vajalikest eeldustest õppeabinõudes. Õppekavades on nagu tavaliselt õppeainete kursuste sisu esitatud peamomentides. Uudiseks on, et peamomentides esitatud aine hulk tuleb jaotada põhi- ja lisakursuseks. Seda peab õpetaja ise tegema, kusjuures võib ja tuleb kasutada õppekavades toodud peamomentidele järgnevaid ettepanekuid ning seletuskirjades antud juhiseid ja näiteid. Põhikursuse võib omakorda kaheks jaotada, eraldades selles n.n. tuumkursuse, mis on absoluutseks miinimum-kursuseks kõigile õpilasile. Muidugi normaalklassides. Spetsiaalklassidele on määratud omaette lühendatud kursused, mis on antud õppekavades. Mainitud ainejaotuse nõudeile vastavalt koostatakse kõigis õppeaineis uued õpikud, mis võimaldavad ning hõlbustavad õppetöö individualiseerimist kvantitatiivselt, s.o. aine ulatuse osas. Kvalitatiivses, aine sisulises osas, on õpetajal õigus ja ka kohus koostöös ja kokkuleppel õpilasega valida ainet vastavalt peamomentides antud raamkavadele väljaspool õpikut. Selleks peab klassi ja kooli raamatukogus leiduma küllaldaselt raamatuid väga mitmesugustelt aladelt. Raamatud klassiraamatukogusse valib õpetaja ise antud ressursside piires ja vastavalt poolt heaks kiidetud kataloogidele. Selle juures, nagu ka igasuguste muude õppetöö abivahendite valimisel, tuleb muidugi töötada kooskõlastatult nii oma kooli kui kogu kooliringkonna ulatuses, arvestades eeskirju koolide ülemvalitsuselt, maakoolivalitsuselt, kohalikult koolivalitsuselt ja rektorilt. Ja neid eeskirju tuleb muide nagu jooksva lindil (paberiuputus!). - Mis puutub õpetajaile ettenähtud käsiraamatuisse, siis tulevad need suuremalt osalt õpetajal enesel hankida. Õpikute kohta võiks juurde lisada, et need tihti antakse välja õpikute komplektina, s.t. pearaamat, harjutusraamat, tööraamat või töölehed, kaartid jne. See kehtib peamiselt oskusaainete kohta, nagu rootsi keel (=emakeel) ja matemaatika ning eriti nooremates klassides. - Nimetasin eespool, et õpetajal (teine tähtis komponent õpilase kõrval koolitöö sisus) on õpetamisel-kasvatamisel võrdlemisi suured vabadused, aga peab kohe alla kriipsutama,

ka suurea koostused ja vastutus kogu õppe- ja kasvatustöös. Uue uudisena sellel alal esineb nõue - õpetaja peab nii suurtes joontes kui üksikasjades planeerima (kirjalikult muidugi!) igas õppeaines. Muidugi tuli õpetajal ka vanas koolis planeerida, aga palju vähemas ulatuses. Klassiõpetuse süsteemi ja väikene õpikute-abiraamatute ning muude tehniliste abivahendite hulk tegi selle töö palju lihtsamaks kui see on uue kooli tohutu suure ja üha kasvava abivahendite hulga juures. Varem võis mitmeis aineis planeerimise teostada õpikute sisujuhatuse lehekülgedel ääremärkustena, nüüd tuleb selleks kasutada terve hulk mitmesuguseid blankette ja vormulaare. Planeerimisel tuleb peale ainejaotuse suurtes joontes nädalate ja kuude viisi planeerida ka detailides. Tuleb ette näha, millised osad läbi võtta klassiõpetuse korras (suurem osa põhikursusest), leida ja märkida sobivad aine-osad rühma- ja individuaalseks tööks, samuti osad, mis nõuavad kontsentreeritud (perioodilist) käsitlemisviisi. Selle juures tuleb kasutadakooskõlastada eri ainete läbivõtmist nii palju kui võimalik, lähtudes ainete omavahelisest sõltuvusest, sellest, mis on ainetes omavahel ühist, s.o. ainete omavahelisest sugulusest. Muidugi tuleb planeerimisel märkida ka kõigi vajalike ning sobivate abivahendite, s.o. õpikute, abiraamatute, käsiraamatute, aineallikate ning muude abivahendite kasutamise võimalused jne. Kokku võttes - planeerimisel tuleb üksikasjades ette näha nii aine jaotus kui igasugused abivahendid ja tööviisid. (Laiemas mõttes kuuluvad ka tööviisid kooli abivahendite hulka). Planeerimine ja plaanist kinnipidamine, selle järgi töötamine, paneb õpetajale suured nõudmised ja kohustused. Abivahendite osas tuleb süsteematiseerida ning katalogiseerida põhjalikult, nii et oleks selge ülevaade sellest, missugused abivahendid koolis leiduvad ja kus nad asuvad. Hädavajalikud on praktilistele nõuetele vastavad hoiukohad ja eriruumid. Ja niisugused leiduvad ainult uutes moodsates koolimajades.

Täiesti uut tüüpi õppevandina katsetatakse õppetöö juures n.n. programmeeritud õppematerjalidega. Õppeaine sisu esitatakse terves seerias lühikestes informatsioonides koos küsimuste ja ülesannetega, nii et ülesanded iga uue ülesandega järkjärgult raskemaks muutuvad. Aine esitamisel ja õpilaste vastuste kontrollimisel võib kasutada ka mehhaanilisi seadeldisi, n.n. kätteõppimise masinaid.

Rühmatöö. Siin tuleb vahet teha kahe mõiste vahel: rühmades õpetamine ja rühmatöö. Esimene on õpetamise organisatoorne külg. Näit. klass tuleb jagada 2 rühma teatavais aineis, kui õpilaste arv klassis on vähemalt 21. Liitklassides jagatakse ühes osas aineis õpilased õpperühmadesse aastakursuste viisi. Põhikooli ülemastmel gruppeeruvad õpilased rühmadesse valikainete järele jne. Teine mõiste, rühmatöö, on aga aine õpetamise ning õppimise metoodiline külg. See meetod koolitöös on Rootsis võrdlemisi vähe proovitud, seepärast ka mitte kohustuslik, kuid selle töövormiga katsetamine on siiski soovitatav. Väljaspool kooli on rühmatöö, "teamwork", kui koostöö vorm kasutamisel juba ürgaegadest peale. Kuna uues koolis kogu õppimine peab toimuma töö kaudu - Learning by doing! - s.o. õppimine saagu töötamiseks mitte ainult manuaalsele tegevusele põhjendavalt õppeaineis (käsitöö, joonistamine jne.), vaid kõigis kooli õppeaineis, siis pole midagi imestada, kui see koostöö vorm lõpuks leiab tee ka kooli. See ei tähenda loomulikult,

et igasugune õppimine, igasugune töö muutugu läbinisti käeliseks tegevuseks. Ei sugugi! See tähendab, nagu on eespool korralduvalt toonitatud, et teoreetiline tegevus, peaga töötamine, muutugu passiivsest aktiivseks - ja rühmatöö pakub selleks ühe võimaluse. Nii siis, et arendada õpilastes aktiivset algatus- ja koostöövõimet ning süvendada ühisvaimu, soovivad õppekavad, et selleks häid võimalusi pakkuvaid õppeülesandeid lahendataks rühmatöö korras. Rühmade suurus, soovitatav 2 - 6 liiget, oleneb aine iseloomust ja ülesande ulatusest. Rühmade moodustamine võib sündida spontaanselt, s.o. õpilaste oma vabal kokkuleppel. Rühmad võivad olla püsivad, s.o. poolaasta või kogu õppeaasta jooksul sama koosseisuga. Need võidakse ka ümber grupppeerida vastavalt iga uue ülesande iseloomule. Omavahelisel tööjaotusel grupi liikmete vahel võib mõnikord tekkida nurinat. Eriti kui rühmajuhth on diktaatorlik juhituüp. Siis peab õpetaja katsuma abistada nii ülesannete omavahelisel jaotamisel kui ka rühmade ümberkujundamisel, nii et nende tegevus toimuks tõelises koostöö ja üksteise abistamise vaimus - üks kõigi ja kõik ühe eest! Nii õppetöö individualiseerimisel kui ka rühmatöö organiseerimisel on väga tähtis, et õpetaja lähemalt tunneks iga oma õpilast. Selleks on vajalik iga õpilase süstemaatiline vaatlemine ja jälgimine, mida hõlbustab väikeste sotsiomeetriliste katsete korraldamine oma õpilastega. Katse resultaadi, sotsiogramm, aitab valgustada õpilaste suhtumist nii oma klassikaaslastesse kui ka klassi kui tervikusse. Muidugi ka õpetajasse endasse, kui õpetaja soovib (julgeb!) sellist katset korraldada. Selle kohta leidub TT III H. Rajamaa ülevaatlik art. "Juht ja juhitud", kus lähemalt puudutatakse rühmatöö psühholoogilisi aluseid, esitatakse paar sotsiogrammi ning vastava kirjanduse loetelu ingl., saksa ja rootsi keeles. Seal esitatud raamatule lisan siin veel ühe hea rootsikeelse raamatu: Eve Malmquist, Karl-Gustav Thorén: Grupparbetets metodik, 190 lhk., kr. 12.50 köites. Kirjastus Natur o. Kultur. Raamat annab rea juhtnööre rühmatöö tegeliku läbiviimise võimaluste kohta - materjalide, faktide kogumine, allikate, sõnaraamatute kasutamine, graafiliste tabelite koostamine, tööraamatute (töö nähtav resultaat) koostamine jne. Samuti on seal esitatud mõningad näited rühmatöö tegeliku planeerimise ja läbiviimise kohta maateaduses ja ajalooos. Autor hoiatab ette, et enne kui asutakse katsetama rühmatööga selle sõna otseses tähenduses, tuleb õpilasi järjekindlalt varustada aktiivteedi-pedagoogiliseks tööks absoluutselt vajaliku õppimistehnikaga. Seda viimast rõhutatakse õppekavades väga tihti, kuna õige õppimistehnika on hädavajalik igasuguse õppetöö vormi (individuaalse, rühmatöö ja klassiõpetuse) juures. Aga enne kui asume õppimistehnika lähemale vaatlemisele veel mõni sõna rühmatööst. Seda kui õppemeetodit (resp. õ-vormi) võib kasutada mõnel määral igal kooliastmel. 1. ja 2. kl. õpilased võivad näit. kahekesi koos töötades üksteist lugema õppimisel (ladumine tähekaartiga - sõnade ja teksti ladumine!), maalimisel, töötamisel liivakastis, modelleerimisel jne. aidata. Rühmatööga kirjalike tööjuhiste järgi soovitatakse alata 3-st kl. alates. Siis oskavad õpilased juba nii palju lugeda, et võidakse hakata kasutama rühmatöös (nagu individuaalse õppetöö juureski) tavaliselt esinevaid vajalikke kirjalikke tööjuhatusi. Neid tuleb esialgu õpetajal enesel koostada ja paljundada (kooli juures peab (!) leiduma mingisugune paljundusaparaat) kuna trükitud tööjuhatusi leidub õige kasinalt. Aga neid hakkab peatselt ilmuma. Samuti peavad varsti ilmuma (lu-

baduste kohaselt ülevalt poolt) õppekavade ainekursuste kavadele lisad, mis peavad sisaldama ettepanekuid ja näidiseid õppeainete üksikasjalise disponeerimise ning õppetöö planeerimise kohta.

Nüüd mõni sõna õppimise-tehnikast (aluseks on kätteõppimise psühholoogilised uurimused). Üks kõige tähtsamaid punkte selles on - õige lugemise tehnika, resp. vaikse lugemise tehnika. Pidevad harjutused selles alaku juba 3. klassis. Eesmärgiks: osata lugeda kiiresti tüki sisust ülevaate saamiseks, s.o. informatiivne lugemine (silmadega kiiresti ridadest üle libisedes olulise leidmine, selleks on vajalik muuseas - lühikesed read, s.t. trükileheküljed veergudesse jagatud uutes õpperaamatuis, nagu ajalehtedes - ajakirjadeski, sobiv tähesuurus, trükitiheus, reavahed jne.) Teistkordsel läbilugemisel osata markeerida olulisemad kohad (allakriipsutamine); edasikirjutada loetu kohta kokkuvõtte märksõnades ja lühilause-tes; osata sisu refereerida oma märksõnade järgi (märksõnad tulpades) nii suuliselt kui ka kirjalikult; osata tarvitada sõnaraamatuid, leida vajalikud kohad mistahes raamatust, kasutades selleks raamatuis leiduvat sisukorda ja registrit, mis peavad leiduma kõigis uutes raamatuis. Nii palju tekstide lugemise tehnika kohta. Tuleb harjutada ka teistmoodi lugemise tehnikat, s.o. osata lugeda mitmesuguseid diagramme, visandeid (samuti ise koostada neid), kaarte, suuri seinapilte (plansche) ja pilte raamatuis jne.jne. See nõuab alatist harjutamist koos kõigi õppeainete käsitlemisega ja on üks õppetöö lahutamatu komponent. Edasi kuulub õppimistehnikasse: enesekontroll, vastastikune kontroll (rühmatöös), sagedane kordamine (Repetitia mater studiorum est! - vanad tõesed!). Oskus kuulata nii etteloetavat kui kõneldavat, nii et kuuldust aru saada ja taibata, mis olulisim oli. Oskus end väljendada nii sõnas, kirjas ja pildis, nii et teised sellest aru saaksid. Oskus mõne võrra kasutada mitmesuguseid koolis leiduvaid aparaate ja masinaid (kesk- ja eriti ülemastmel), nagu audiovisuaalseid või AV-aparaate, duplikaatoreid (ka kirjutusmasinaid!) jne.

Edasi lühidalt keskendatud ehk perioodilisest õppevormist. Selle kasutamist soovitatakse sellekt, et vältida või õigemini vähendada üleliigset, õppetööd kahjustavat killustamist, mis on tavalise nädala tunniplaani järgi õppimise suureks miinuseks. Eriti sobiv on see ainekäsitlesevorm keskastmel orienteerimisaineis: maateadus, loodusõp., ajalugu ja ühiskonna-õpetus. Kuna keskastmel valitseb Rootsis üldiselt klassiõpetaja süsteem, nagu alamastmelgi, s.o. et üks õpetaja õpetab kõigis või peaaegu kõigis aineis ühes klassis, siis on kerge käsitleda meinitud õppeaineid vaheldusmisi perioodiliselt, s.t., et loetakse vaid ühte ainet korruga teiste or.-ainete arvel. Näit. 5. klassis ajaloos võetakse peatükk "uus aeg" (avastused-leiutised-reformatsioon) ühejoonega läbi. Plaanis selleks ette nähtud näit. 7 tundi. Selle järele võetakse mõnes teises aines ühejoonega läbi mõni pikem tervik. Näit. 5. klassis maateaduses "Vahemere maad", õpetaja oma tööplaanis selleks 9 t. Õppetöö planeerimisel, millest oli eespool pikemalt juttu, peab õpetaja loomulikult arvestama igale ainele määratud aasta-tundide arvu. Näiteks 5. klassis maateaduses 70 t., ajaloo 40 t., ühiskonnaõp. 30 t., loodusõp. 60 t., kokku 200 t. sinna juurde kordamiseks 10 t. kõigi nelja orienteerimise aine kohta kokku, teeb kokku 210 t. aastas orienteerimis aineile, s.o. 6 t. nädalas x 35 töönädalat (resp. 214 koolipäeva)=210 t.

Oppeainete käsitlemine on integreeritud, kooskõlastatud õpetustöö, kui käsitleme kahte või rohkem sugulasainet rööbiti. Näiteks eespool-mainitud teemaga "Vahemere maad" rööbiti loodusõpetuses "Taimestik ja loomastik Vahemere maades". Täieliku kooskõlastamise, s.o. üldõpetuse puhul ühendatakse kaks või enam ainet üheks tervikuks, nii et ainepiirid ainete vahel täielikult kaovad. See on loomulik ja kerge teostada põhikooli alamastmel. Kui keskastmel üldse katsetada üldõpetusega, siis toimugu see rööbiti perioodilise lugemisega (ajalugu, mille õpetamine toimub ju üldiselt kronoloogiliselt, ei lase ennast alati teiste er.-ainetega täielikult kooskõlastada). Muide, iseseisvas Eestis oli üldõpetus üldiselt klassides 1 - 3 väga läbi löönud, nii et iseseisvuse-aegsed õpetajad tunnevad seda tööviisi hästi. Samuti teisisgi töökooli töövorme, (nagu isetegevus), milledest eespool olen rääkinud. - Põhikooli ülemastmel on aineõpetaja süsteem ja seetõttu loomulik ka aineõpetuse süsteem. Kuid ka seal on õpetajal nii oppeainete kooskõlastamine kui perioodiline käsitlemine võimalik ning soovitav nii oma ainegrupis kui ka koostöös teiste õpetajatega.

Motivatsioon on väga tähtis huvi äratamisel ja õpilaste aktiveerimisel ning stimuleerimisel. Igasuguse õppevormi ja -meetodi juures on tähtis leida (resp. lasta õpilastel leida!) sobivad põhjused antud või õpilaste eneste poolt valitud ülesannetele ja ka nende lahendamiseks valitud töömoodustele. Miks loeme, õpime, harjutame seda ja seda? Miks teeme nii või teisiti? See tähendab, et õpetus peab olema huvitav ning tunduma vajaliku. Üks eeldus õpilaste huvile ja aktiivsusele on, et õppevormid ning tööviisid oleksid vastavad õpilaste arenguastmele, küpsusele. Samuti on tähtis ainevalik - aine ise peab olema jõukohane, lastele lähedane. Huvi aluseks võib näit. olla lastes ärganud mitmesugused vajadused. Näit. vajadus, tarve õppida-omandada mingi uus oskus, omandada õpilase omast seisukohast lähtudes tähtsaid, aktuaalseid teadmisi. Või spontaanne teadmise himu ja uudishimulikkus. Kuigi elus, nii koolis, kodus kui ka töökohtadel inimesed tihti peavad tegema palju niisugust, mis neid üsna vähe huvitab, siis on ometi õige rõhutada motiveerimise tähtsust iga uue ülesande juurde asumisel. Sest iga sugune töö, õppimine ning harjutamine peab ühel või teisel viisil õpilasele tunduma tähtsana (meningsfull) vajaliku.

Tuleks mainida veel hindamissüsteemi muudatust uues koolis 7-palliliselt 5- pallilisele. Hinded pannakse välja numbrites 1 - 5, kusjuures 1 on madalaim ja 5 kõrgeim hinne. Numbrites väärtust võiks tõlgitseda nii - 1 -nõrk, 2-vaevalt rahuldav, 3-hästi või täielikult rahuldav, 4-hea ja 5-väha hea. 3 on normaalne keskmise nivoo hinne. Hindeid ei anta üldse 1. ja 2. klassis, 3-5.kl. õpilased saavad hinded tunnistustel ainult kevadel ja alates 6.kl. nii jõuluks kui kevadel. 6.klassis on jõuluhinne vajalik seepärast, et 6. klassis toimub kevad-poolaasta vabalt valitavate ainete resp. ainekombinatsioonide valik 7.-nda klassi jaoks. Muide sõna klass on uutes õppekavades asendatud sõnaga aastakursus. Klass tähendab liitklassides mitut aastakursust kokku ühes klassiruumis.

Olen püüdnud käesolevas kokkuvõttes anda lühiülevaate kooliuuenduslikest püüdlustest rootsi koolis seoses käimasoleva väga laiaulatusliku koolireformi elluviimisega. Kuna "koolireform" on käimas ka meie eesti täienduskoolides uute õppekava-

de vajjatootamisega ja aja- ja otstarbekohasemate õppemeetodite ja õppeabinõude kasutamisele võtmisega, siis vahest oleks käesolev ülevaade Rootsi 1962.a. õppekavade nõuetest ning soovitudest uuele koolile väikeseks lisandiks meie oma uutele õppekavadele ja õppetöö reformipüüdlusile.

Rõhutaksin lõpuks, et uuendustöö õppe- ja kasvatustöös on permanentne nähtus. Teaduslike uurimuste uutele saavutustele, pedagoogilistele kogemustele ja alatiselt muutuvaile elutingimustele vastavalt tuleb pidevalt kohaldada ning uuendada ka õppetöö sisu, viise ja vorme. Et seda nõuet suuta täita, peavad õpetajad ja noortejuhid alatiselt ise endid täiendama ja ajanõuetega kaasas sammuma. See on ka Rootsis ja mujal korraldatavate eesti õpetajate ja noortejuhitide õppepäevade eesmärk.

PE^B
L 1129 14
1

EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU

1 0100 00380418 0